

SELEFI TASAVVUF

İmam

Haris el MUHÂSİBÎ

Tahkik

Abdölfettah EBU GUDDE

Tercüme

Dr. Faruk BEŞER

Fevzipaşa Cad. Ocaklı Sok. No: 15

Fatih - İstanbul

Te: 531 56 29 - 511 48 63

P.K. 399 Sirkeci - İstanbul

Risale yayınları: 51

Dizgi : Risale Dizgi Merkezi
Baskı : Doğan Ofset
Cilt : D. Ünlü Mücellihanesi
Şubat/1990 - İstanbul

İÇİNDEKİLER

İthaf	8
Mukaddime	11
Müellefin Hayatı	13
Muhasibinin Hakka Davet Metodu	16
Muhasibinin Tenkide Uğruyan Yönleri.....	19
Hallerinden ve Sözlerinden Levhalar.....	23
İlmin Nuruna Erişmek İçin	26
Gerçek Mü'min Olmak	27
Allah Sana Neyi Murat etmişse Ona Razi ol	29
Güzel Ahlak Sahibi Olmak.....	30
Allah (c.c.)'a kavuşmak.....	32
Nefisle Mücadele	34
Günahlardan Tevbe.....	36
Azaların Farzı	38
Kulağın Farzı	40
Burnun Farzı	41
Ellerin ve Ayakların Farzı	41
Allah (c.c.)'in Sana Yakın Olduğunu Öğren	45
Dipnotlar	55

İTHAF

Her şeyiyle genç ve tertemiz ruha!.. Ömrünün ilkbaharın da, müfsit sayhaların ortalığı kopardığı bir hengamda, kalbiyle, cismi ile Allah'a yönelen, sevgi ve rağbeti Allah'a yol edinen, ahireti için azık ve kurbiiyet kazanan... Derken, çalışmalarının en güzel devresinde ecel kendisine ulaşan, binaenaleyh, (İnşaallah) Allah katında hoş civar ve hayırlı karar kendisinin olan ruha... Yeğenim Abdülhâdi Ebu Gudde'nin ruhuna!..

Allah rahmet eylesin.

(Muhakkik)

İTHAF

Bu risalenin bir yazması bende mevcuttu. Senelerce önce edinmek nasip olmuştu onu... Yakınlarda onu okuyunca muhtevalı, etraflı, hayra götürmekte yeterli, hayrı araştırana kifayetli buldum. Onunla faydalanılması; müellifinin ihlâsından, salâhından, ileri derecede vera'ından ve ilminden, Allah'ı hatırlatmaktaki sıdkından istifade edilmesi için her yerde bulunsun diyerek neşrine ve insanlara takdimine karar verdim. (Müellife Allah rahmet eylesin ve ondan razı olsun.)

Bendeki yazma nüshasının rahatça okunabilir bir yazısı vardı. Kelimeler belli idi. Hata, çok nadir derecede yok gibi idi. Üzerinde birçok yerde karşılaştırma ve tashih belirtileri mevcuttu. Küçük ebatta otuz üç sayfadan ibaretti. Yazılış tarihî yoktu. Son zamanlarda yazılmıştı. Hicret'in birinci yılından sonra yazıldığı kanaatına vardım. Sonunda yazanın adı da yoktu. Ancak üçüncü sayfasında kalem ucuyla peşpeşe küçük noktalar halinde bir nokta yazı vardı ki, bu noktalardan şu cümle oluşuyordu:

“Bunu, Ahmed b. el-Hâcc İsmail yazdı.”

Bu risalenin İskenderiyye “Belediye Kütüphanesi”nde (3024 / 13C.) numarada kayıtlı nüshasından mikrofilm edilmiş bir yazmasının da Kahire'deki “Arapça Yazmalar Enstitüsü”nde olduğu öğrendim. Derhal mikrofilmimi aldım. Mağrib hatıyla yazılmış bir nüshaydı bu. İçice kenetli kelimelerle küçük boy 14 sayfa kadardı. Birçok kelimesi de harekeli idi. Ne var ki, bendeki nüsha gibi, onun üzerinde de yazılış tarihi ve müstensihin adı yoktu. “Arapça Yazmaları İhya Enstitüsü”nün “Filme Alınmış Yazmalar Fihristi”nde (1/164), bundan H. 12. asırda yazıldığı kaydediliyordu.

Kardeşimin oğlu, genç, dinamik, ciddî, şuurlu Üstad Abdüssettâr Ebu Gudde'nin de -Allah tevfikini ona daim eylesin, ilimdeki vüs'atını ve kudretini artırsın- yardımıyla bu iki nüshayı bendeki nüshayla karşılaştırdım. Bazı cümleleri tamamlamada ve tasvipte bundan çok istifade ettim. Bazan iki nüsha arasındaki ayrılıkları dipnotta gösterdim. Bu nüshaya işaret ettiğimde **Mağribiyye Nüshası**' dedim. Kendi nüshama ise "Asi" adını verdim. İttifakları halinde ise "**Asleyn = İki asi**" notunu koydum.

İstifadenin tamamlanması için de risaleye izah ve fayda, açıklık ve anlam bakımından fazlalıklar getirecek kısa ve özlü notlar ekledim. Hadislerinin ve zikri geçen Ayet-i Kerimelerin kaynaklarını gösterdim. **İmam Muhasibi'nin** - "et;Tevehhüm" ve "er- Ri'âye" adlı iki kitabında önemsenmediği için ihmal edilen- yerini ifade eden bir de etraflı hal tercemesini verdim. Başta ise, kardeşimin oğlu genç ve temiz, gençliğinin en hareketli devresinde, yaşı yirmiye varmadan eceli yetişen **Abdülhadî Ebu Gudde**'ye de bir ithafta bulundum.

Ya Rabbi, gençliğine bedel ona Cennet'i ver. Bize de ona da hüsn'ü hatime ve de "ziyade"sini nasip et. Bu çalışmamı kabul buyur. Sırf rızan için say ve katında muhafaza et ki, sana geliş gününde - Kalb-i selimle Allah'a gelenler müstesna- hiç bir malın, hiçbir evladın fayda vermediği günde ondan yararlanayım...

MUKADDİME

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Her hayrın ve hidayetın sahibi olan Allah'a hamd; en erdemli yolun ve gayenin davetçisi **Efenđimiz Muhammed'e** salât ve selam olsun. O'nun, hidayetın ve dinin kandilleri ashabından ve onların sapasağlam yollarına "İHSAN" ile giren tabi'îlerinden de Allah razı olsun.

Ruha itina göstermek, dini anlamak ve onunla amel etmek günümüz insanının şiddetle muhtaç olduğu şeylerdendir. Bunlar salih ve mevcut olan vasıflardı. Onun için toplumları temiz, yolları isabetli, hayırları çok, şerleri azdı onların... Kendi dünyaları için der, uhraları için de hayır kazandılar...

Bu salih öncüler: Şaşkınlara yol gösteren, yolu yitirdiklerinde onları engebesiz düzlüğe çıkarıveren hayır ve ilim izleri bıraktılar arkalarında... Amellerin faziletleri ve ihlaslı olmaları, nefsin ıslahı ve tezkiyesi konularında kitaplar ve risaleler telif ettiler... Mü'minleri hayırda teşvik ve uyarı içindi bütün bunlar... Hatta; bunca telif, tasnif, ikaz ve tanımlar yaptıklarından dolayıdır ki, onlar için: "Önceki sonrakine yeniden getirmeleri gereken bir şey bırakmadı" dendi.

... Ve, öndekilerin sondakilere bıraktığı en güzel eserlerden biri de; Fakih Vâiz, Mütেকellim Muhaddis, Emin Nasi-

hatçı, kalbiyle yaşamıyla, diliyle, kalemiyle Allah davetçisi olan Zahid Imam Ebu Abdillah el-Hâris b. Esed el- Muhasibi'nin eserleridir.

Ebu Abdillah'a; tekvası ve Allah korkusu yanında, berrak bir ihlâs, parlak bir kalp, tesirli bir ifade ihsan edilmişti. "Tekva" ve "havf" (korkulacaktan korkmak)... bu iki kelime Ebu Abdillah'ın kalbinde dünyadan daha geniş, hayattan daha uyarıcı idiler bunlar... Ebu Abdillah'ın kalbi dünya menfaatlerinden o denli uzaktı ki, tıpkı kendisiyle kabir arasında sadece bir saatlik zaman kaldığı yakinen bilen birisinin kalbi gibiydi. Bu yüzden o, diliyle, ifadesiyle insanlara öğüt vermek üzere çıktı... Cenneti ve nimetlerini, Cehennemi ve ateşini görüyor gibi... Hatta tıpkı Malik b. Dînar'ın (r.a.) dediği gibi oldu o:

"Eğer kendime bir takım yardımcıları bulsaydım onları dünyanın her tarafına gönderir ve onların: Ey İnsanlar! Ateş! var Ateş!.." diye bağırmalarını isterdim.

Ebu Abdillah - Allah ecrini artırsın - bazı kitaplarında ele aldığı meseleyi uzunlamasına ve genişlemesine izah yoluna girmiş, Öyle ki, bir ilave daha yapmak isteyen olsa ona ilave edeceği bir şey kalmamıştır. Bazı kitaplarında da üslûbta kolay ve veciz bir tarz kullanmış; bazı işaretler sorarak yol arayanın, yardım dileyenin hidayet isteyeninin ruhuna hitap ettiği için sözün uzununu yerine kısasıyla, çoğu yerine azıyla yetinmiştir.

Derken "Risaletü'l-Müstersidîn" adını verdiği bu risaleyi yazdı ve içine en değerli öğütleri, en hoş irşatları, en etraflı mevzeleri, en parlak tenbih ve ikazları, en halis söz, ifade ve yönlendirmeleri, derhal anlaşılabilir, çabucak okunabilen, ilim ve mana hazineleri cümlelerde yerleştirdi. Ne var ki; bir şeyi ezberleyip kavramak için tekrarlayarak yavaş yavaş yol alan birisi gibi ağır ağır ve düşünerek okunmadıktan sonra okuyucu bundan yeterince istifade edemez.

Abdulfettah Ebu GUDDE

Müellifin hayatı

İsmi:

Abdullah el-Hâris b. Esed el-Muhasibî Doğum olarak-**el-Basri**, -yerleşme ve vefat olarak- **el-Bağdâdî**...

İmam... Hikmet saçan, zamanında benzeri bulunmayan ibadette, zühdde ve öğütte söz edebilen zahidlerden birisiydi.

Nefsini çokça muhasebeye çektiği için “**Muhasibî**” olarak tanındı.

Doğum tarihi belli değil... Vefatı Bağdat'ta 243 H. senesine raslar: (M.857)

Hadisi, **Yezid b. Harun** ve tabakasından rivayet etmiş, kendisinden de **Ebul-Abbas b. Merzûk**, **Ahmet b. el-Hasen b. Abdulcebbar eş-Sûfi**, İmanın kendi hocası **Cüneyd** ki, bununla beraber hakkında birtakım meşhur rivayetler vardır. **İsmail b. İshak es-Sirâc**, **Ebu Ali el-Huseyn b. Hayran**, **Ahmed b. el-Kasım b. Nasr**, **Ahmed b. Abdullah b. Meymun** ve daha başkaları rivayette bulunmuşlardır...

Merhum, abid bir nâsik, zahid bir sofî, mütekellim bir fakih, dinleyenlere çok tesir eden bir vaiz ve ravî bir muhaddis idi. Kendisine lisan fesahatı, izah üstünlüğü ve iç berraklığı nasip olmuştu. Öyle ki, teşvik ya da terhib (korkutma) için sana bir şey anlattığında sen sanki onun gözünde görüyor ve duyularınla direk temasta algıladığın gibi algılıyor olurdun. Sözünü sana daha bitirmeden, anlattığına seni delilleriyle ikna etmiş olurdu. Söylediine karşı seni yakîn (kesin bilgi) ile kaplardı... **Ebu Abdillah**, hayırdan ve öğütten başka bir şey söylemezdi.

Yazdıklarında kalpten geçen bütün duygu ve düşüncelere yer verdiğini, inzarî (kötü akibetle korkutmayı), doğru söyleyen yakinen bilên ve müşahede edenin yaptığı gibi yaptığını görürsün. Çoğu kere seninle başbaşa konuştuğu bir hususta seni ağlatır, senin için yaptığı bir nasihatte, sana tahsis ettiği bir öğütte, seni ateşten ve ateşin korkulu hallerinden kurtarmak için çırpındığı hissedilir. Bazan, seni yapmaya ya da

terketmeye davet ettiği şeyde, çocuğun kötü azaba uğramasından korkan, titreyen şefkatli babanın uzattığı gibi sözü uzatır, mütemadiyen nefes tüketti. (1)

Ebu Abdillah -Merhum- bütün vaktini hayırda tüketmek isterdi... Ya hatırlatarak, ya telifle uğraşarak veya Allah'ın (c.c.) huzurunda ibadet ederek... Öyle ki, hiç bir nefesi hayırdan ve sevabını Allah katında umduğu taattan kendine düşen vazifeyi yerine getirmeden geçmezdi, boşa gitmezdi.

İşte bu yüzdendir ki, yazdıkları çoktur.

Tacüddin es-Sübki, "Tabakâtü's- Şâfi'yyeti'l-Kübrâ" adlı eserinde (2/37) hayatını verirken bazı eserlerini zikreder ve tamamının iki yüze ulaştığını söyler. Çoğu zühd ve tasavvuf hakkındadır. Birçoğu dinin temel esasları ile ilgili eserler, Mutezile'ye, Rafiziliğe, Kaderiye'e ve diğer muhalif mezheplere reddiye şeklinde kitaplardır. Bir kısmı fıkıh ve ahkam hakkındadır. Kitapları -bunca çokluğuna rağmen- faydası çok yararı fazla kitaplardır. Bilhassa tasavvuf ilimleri, nefis ve ruh tezkiyesi hakkındaki kitapları kendinden bu konularda yazan herkes için kaynaqlardır. Hatta Gazâlî için bile...

Üstadımız İmam Muhammed Zahidü'l-Kevserî derdi ki:

"İmam Muhasibî'nin Gazâlî üzerindeki tesiri büyüktür. Hatta Gazâlî, Muhasibî'nin "er-Ri'âye" adlı eserini tamamıyla "İhya"sı içerisine yerleştirmiştir."

Allame el-Münavi, "el-Kevâkibü'd-dürriyye fi Teracim-i Sadeti's-Sûfiyye" adlı eserinde (1/218) Muhasibînin hayatını yazarken şunları söyler:

"et-Temîmî anlattı: O (Muhasibî), fıkıhta, tasavvufta, hadiste, kelâmda ve daha başka hususlarda Müslümanların imamıydı. Sayıları iki yüze varan derli toplu ve faydalı eseri vardır. "er-Ri'âye" adlı eseri senin için bir sakındırıcıdır. Onun kitapları bu ilimler sahasında birşeyler yazan çok olanlar için temel teşkil ederler. "el-İhya" da şöyle denir. Muhasibî, muamelât ilminde ümmetin

en hayırlısı idi. Nefsin ayıplarını, amellerin afetlerini ve ibadetlerin hakikatlerini araştıran herkese onun önceliği vardır.”

Onun, ilmîni yazmada, kitaplarını vücuda getirmede enteresan bir metodu vardır ki, bunu Hafız Ebu Nu'aym, “el-Hilye” de hal tercemesini verirken (10/74) nakleder ve der ki:

“Cüneyd şöyle anlattı: Haris el-Muhasibi bizim eve gelir ve: -Kalk beraber sahraya çikalım, derdi. Ben de ona: -Beni bu uzlet halimden, nefsimden emin olduğum bu halden alıp da afetlerin ve şehvet unsurlarının görüleceği yollara mı çıkaracaksın? derdim. O da: -Sen benimle çık, korkacağın bir şey yoktur, derdi. Çıkardım. yollar sanki herşeyden bomboştı. Hoş olmayan hiçbir şey görmezdim. Onun oturduğu yere vardığımızda bana derdi ki: -Sor artık aklına gelenden... Sorular aklıma adeta üşüşürdü. Sorardım. Hepsine anında cevap verirdi. Sonra da evine geçer onları kitap haline getirirdi.”

İmam Muhasibî; nefsin halleri ve tezkiyesi ve ayıplarının açıklanması hakkında çok erken yaşlarda, Hicrî ikinci asrın sonları ile üçüncü asrın başlarında yazmaya başladı. Bu asır; hadisle, hadis rivayetiyle, hıfzıyla, yazmasıyla, talep ve tahsili için yolculuklar yapmakla dolup taşan bir asırdır. Bu muhaddisler ve raviler, kendi metodlarından ayrılan ve -fakih olsun, vaiz olsun ya da mütekellim olsun- ilimde başka bir yola girenler üzerine tenkitçi bir bakışla bakıyorlardı.

Bu yüzden el-Muhasibî; İlmi, araştırma ve iyice anlama (Fıkıh) değil de, onu bütünüyle: Hadisten, onun senedinden ve metninden ibaret gören ve haberi, anlamak için üzerinde fikir yürütmeyi onun sınırları dışına çıkmak sayan yaştaki raviler ve muhaddisler tarafından şiddetli tenkitlerle karşılaştı. Onlar bir alimin herhangi bir meselede araştırma ve içtihada dayalı bir şey söylediğini, veya bir mütekellimin Allah'ın sıfatlarından birinde bir görüş serdettiğini, ya da bir nasihatcının nefsin halinden şerh ve izahta bulunduğunu gördüklerinde hamiyet ve öfkeleri kabarıyordu, yaptığına kızıyorlar ve kendilerince

lekeleyici saydıkları bir vasfını hedef yapıyorlardı. Cerh ve Ta'dil kitaplarında bu kabil vakalar az değildir.(2)

Muhasibî'nin Hakk'a Davet Metodu

Bu yüzdendir ki Hafız Zehebî, "Mizânü'l-İ'tidal" da (1/199-200), Muhasibinin hal tercemesinde: "Birçok telifler sahibi, arif Muhasibî... Kendi içinde son derece doğru (sadük) birisi... Bazı tasavvufi yönleriyle ve bazı tasnifleriyle hakarete maruz kalmış..." demektedir.

Binaanaleyh; Hafız Ebu Zür'a er-Razî'nin, İmam Muhasibi'yi, kitaplarını ve tarikatını, yaşadığı ve etrafında dalga dalga dalgalanan hadis çevresine uyararak son derece tenkit etmesinde şaşılacak bir şey görmüyoruz. Hatip Bağdâdî, "Tarih'u-Bağdat"ında Sa'id b. Amr el-Berzaî'ye varan senediyle ondan şunu nakleder:

"Ebu Zür'a'nın yanında idim. Haris el-Muhasibî ve kitapları kendisinden sorulmuştu da şöyle cevap verdi: "Bu kitaplardan sakın? Bunlar bid'at ve dalalet kitaplarıdır. Esere (Hadislere ve Sahabe hayatına) sarıl, Zira ESER'de seni bu kitaplara muhtaç bırakmayacak şeyler bulacaksın." Dediler ki, "Bu kitaplarda ibretli öğütler vardır." O da: "Allah'ın Kitabı'nda ibret bulamayana bu kitaplarda da ibret yoktur. Malik b. Enes'in, Süfyân es-Sevri'nin, el-Evza'î'nin ve diğer geçmiş imamların, yazdıklarını havatır (Kalbe doğanlar), vesveseler ve böyle şeyler için yazdıklarını duydun mu? Bunlar ilim ehline muhalefet etmiş bir grupturlar. Bazan el-Haris el-Muhasibi'yi, bazan Abdurrahim ed-Deybulî'yi, bazan Hâtim el-Esamm'ı bazan da Şakîk'ı sürüverirler önümüze!..." dedi ve sonra da şunu söyledi:

Bu insanlar bid'ata ne kadar da çabuk sarılıyorlar!..."

Hafız İbnü Recep el-Hanbelî ise, Ebu Zür'a, Ahmet ve başkalarının, Haris el-Muhasibî'nin yolunu yasaklamalarına yukarıda kaydettiğimizden daha başka bir sebep gösterir ve

“Câmi’ul-’Ulûm ve’l-Hikem” adlı eserinde (s. 223), “Her ne kadar müftüler sana fetva verse de sen kalbine sor” hadisinden söz ettiği sırada der ki:

“Ahmed ve başkaları; tıpkı helal ve haram meselelerinde şer’i delil olmaksızın sırf görüşle (icthadla) söz söylemeyi kabul etmedikleri gibi, sofilerden havatır ve vesveseler üzerinde konuşanları da, sadece ve sadece bu husustaki sözlerinin şer’i bir delile dayanmayıp mücerred görüş ve zevkten kaynaklandığı için vermişlerdir.”

Yine el-Hatîp (8 / 214), İsmail b. İshak es-Serrâc’a vardığı senediyle ondan şunu nakleder:

“Bir gün Ahmed b. Hanbel bana: Duyduğuma göre el-Muhasibî senin yanında çok kalıyormuş. Ne olur, onu evine getirsen, beni de, onun görmeyeceği, benim ise onu duyacağım bir yere oturtsan?” diye ricada bulundu. “Başım gözüm üstüne, ey Ebu Abdillâh.” dedim. O’nun bu başlangıcı beni sevindirdi. Hemen el-Haris’e gidip o gece bizde olmasını istedim ve arkadaşların da seninle olmayı arzuluyorlar, dedim. Ey İsmail, onlar çokturlar. Yeterince yağ küsbesi ve hurma tedarik edemezsin. Yine de bulabildiğin bul, dedi. Ben de emrini derhal yerine getirdim.”

“Dönüp Ebu Abdillâh’a gidip haber verdim. Akşam namazından sonra geldi, evin bir üst odasına çıktı. Viridiyle meşgul oldu ve bitirdi. Derken el-Haris ve arkadaşları da geldiler yemek yedikten sonra yatsı namazına kalktılar. Yatsıdan sonra başka bir namaz kılmayıp el-Haris’in huzurunda oturdular. Sessizdiler... Gece yarısı yaklaşmıştı, hiçbirisi öbürüne bir şey söylemiyordu. Derken biri sözü başlayıp el-Haris’e bir soru sordu, böylece de o konuşmaya başladı. Arkadaşları, kafalarında kuş varmış da uçacakmış gibi dinliyorlardı. Bazıları ağlıyordu. Arada birden bire de nara atıyordu. O ise sözüne devam ediyordu.”

Nihayet durumu öğrenmek için Ebu Abdillâh’ın (Ahmet b. Hanbel) yanına, odaya çıktım. Ağlamış, ağlamış sonunda

bayılmış bir halde buldum onu. Tekrar diğerlerine döndüm... Sabaha kadar bu halde devam ettiler. Sabahleyin kalkıp dağıldılar. Tekrar Ebu Abdillâh'ın yanına çıktım. Durumu değişmişti. Sordum:

“Bunları nasıl buldun, ey Ebu Abdillâh?”

“Böyle bir grup gördüğümü, hakikatler ilminde bu adamın dedikleri gibisini duyduğumu, halleri gibi bir hale vakıf olduğumu bilmiyorum. Senin de onlarla beraber olmanı uygun bulmuyorum” diye cevap verdi, sonra kalktı ve çıktı...”

Şeyh Tâcüddin es-Sübki, “Tabakâtü’ş-Şâfi’iyye” de (2/40) ve Hafız İbnü Hacer, “Tehzibü’t- Tehzib” de (2/137) şöyle diyorlar:

“Ahmet b. Hanbel’in onu onlarla beraber olmaktan alıkoyması, derece olarak onların mertebesinden aşağı olduğunu bildiğindendi. Zira onlar herkesin giremeyeceği dar bir makamda idiler. O yola girenin onun hakkını tam tamına veremeyeceğinden korkulur.” Evet, onlar böyle söylemişler. Daha doğrusu, ikincisi birincisinin söylediğini tekrarlamış...

Hafız İbnü Kesir ise “el-Bidaye ven-Nihaye”de (10/330) İmam Ahmed’in hâl tercemesinde bu hikâyeyi anlattıktan sonra: “Beyhakî diyor ki,” diye başlayarak şunları söyler:

“Ahmet b. Hanbel’in, onun onlarla olmasını hoş bulmaması, muhtemelen şunun için olabilir: Haris b. Esed her ne kadar zahid ise de, ilm-i kelamdan da bir parça birşeyler biliyordu. Ahmed ise bu ilmi tanımıyor, değer vermiyordu... Ya da onların tarikatine sülûke ve yaşadıkları zühd ve tekva hayatına güç yetiştiremeyeceği için onlarla beraber olmasını istememiş de olabilir.”

Ben de (İbnü Kesir) diyorum ki:

“Bilakis onun bundan hoşlanmaması onların sözlerinde, bir nevî nimetlerden uzak durma ve şeriatın istemediği çetin sülûk kaideleri, zorlamalar ve hakkında hiçbir emir bulunmayan dakik ve son derecede muhasebenin olmasındandır.

İşte bu yüzden dir ki, Ebu Zür'a er-Râzi, el-Haris'in "er-Ri'aye" adlı eserine vakıf olunca, bu bidattır, demiş, kitabı getiren adama da: Sana düşen, Malik, es-Sevrî, el-Evza'i ve el-Leys'in kabul ettiklerini kabul etmektir diye tenbih etmiştir."

Benim görüşüm de şu noktadadır:

İmam Ahmed'in, onların hayırlı bir yolda olduklarını gördüğü halde onlarla olmaktan onu alıkoyması, kendinin ve taraftarlarının buldukları yolun, hayırdâ en örnek, hidayet ve hakikatte en yeterli yol olduğu görüşünde bulunmasındandır.

Bütün bunlar bu hikâyenin sahîh ve yaşanmış olması takdirindedir. Zira hadisede, bunun sonradan uydurulduğu hususunda nefsi tırmalayan unsurlar vardır. Bunun içindir ki, Hafız ez-Zehebî (r.a.) "el-Mizân"da bunu naklettikten sonra der ki: "Bu, senedi itibariyle sahîh bir hikâyedir. Ama, kalbim hiçte olmıştır demiyor. Ahmed gibi birisinden böyle bir şeyin olabileceğine ihtimal vermiyorum."

Muhasibî'nin Tenkide Uğrayan Yönleri

Her neyse... Hikâye ister sahîh olsun, ister olmasın. Muhasibî'nin yoluna girenlere karşı o asrın imamlarının düşüncelerine hakim olan ruhu gözler önüne sermeye yeter. (Allah ona da bize de acısın) Hatip el-Bağdadî (rahime-tullahi aleyh) "Tarihu- Bağdat"ında (8/214): "Ahmet b. Hanbel, el-Haris'in kelamdaki görüşünü ve bu hususta yazdığı kitapları beğenmez ve halkı ondan alıkoyardı." diyor.

Bana göre:

el-Muhasibi (Rahimehullah), insanları doğru yola nefis tezkiyesi ve ıslahı tarikiyle davet ediyordu. Bazı istisnalar bulunca onlara da akide ve kelam yoluyla el uzattı vyardım

edip onlara doğruları göstermeye ini tashihe başladı. Belki hakka dönerler diye içinde buldukları sahte inanışları tenkit etti. **İmam Ahmet** ise, girenlerini, kendisinin bulunduğu ana yoldan uzaklaştırır, haktan koparır, batıla yuvarlar diye bu yola girilmesinden korkuyordu. **el-Muhasibî**'nin bu yaptığını ise, Allah Taala katında kendisi için iki ecir bulunduğunu umarak doğru bulmuyordu. **el-Muhasibî** de üstlendiği hususta kendisi için Allah katında iki ecir umuyordu. Herkesin, yüzünü kendisine döndürdüğü bir yönü (görüşü) vardır.

Tacüddin b. Sübkî (r.a.) "Tabakâtü's-Şâfi'iyye"de (239) şöyle diyor:

﴿"Bil ki, **İmam Ahmet (r.a.)**, uygun olmayan durumlara müncer olur korkusuyla, kelam ilminden söz edenlere son derece karşı çıkıyordu. Mamafih, ihtiyaç bunu zorunlu kılmadıkça bu konuda söz etmemek uygundur.)

İhtiyaç duyulmadığı zaman bu hususta konuşmak bid'attır. (3) **Haris el-Muhasibî** ise bazı kelamî meselelerde söz etmiştir.

Ebul-Kasım en-Nasrâbâdî: "Duyduğuma göre **Ahmet b. Hanbel** onu bu yüzden terketti." demiştir.

Bana göre:

Bu kabil şeyler her bölge ve her devir alimleri arasında, arkadaşında gördüğü bir hatayı tashih hususunda, tarafından bir ictehad eseri olarak bulunabilir. Fakat **el-Hatip** ve başkalarının naklettikleri: **el-Haris el-Muhasibî**, Kelam İlmî'nin bazı meselelerinde konuşmuş da bu yüzden **İmam Ahmed** onu terketmiş, **el-Haris** de -halkın **İmam Ahmed**'e bağlı olduğunu bildiği için- Bağdat'daki bir evde saklanmış ve orada ölmüş. Namazını da dört kişiden başka kılan olmamış, şeklindeki şeylerin sahih ve olmuş olması ihtimalden uzaktır. **Hafız ez-Zehebî** de "el-Mîzan" da (1/199) buna işaret etmiş ve "Kesik aslının olması zor bir hikâyedir." demiştir.

Evet, ortada **İmam Muhasibî**'nin tenkide uğradığı bir durum daha var ki, bu hususta kendisini tenkit edenlere bizzat kendisi imkân vermiştir. Bu: Kitap ve tasniflerinde zayıf ve

bazı mevzu hadislere yer vermesi, onlara itimad ederek ihtiva ettikleri mana ve hükümlere birtakım kaideler bina etmesidir.

İşte İmam Ebu Bekr İbnü'l-'Arabî, -Onun değerini takdir etmesi ve en güzel bir şekilde övmesine rağmen- bu yönünü tenkidden de kendisini alamamış ve "Arîdatü'l-Ahvezî, Şerh'u-Sünen-i Tirmîzi" adlı eserinde (9 / 221) "Helal da bellidir, haram da bellidir..." Hadis-i Şerifini serhederken şöyle demiştir:

"Bunun hakkında konuşanların en değerlilerinden biri delilimiz ve büyüğümüz Hâris b. Esed'dir. Buradan hareketle kabul ettiği esaslardan biri de 'Atıyye es-Sa'dî'nin Rasulüllah'tan naklettiği:

"Kul, mahzurlu olana düşerim korkusuyla mahzurlu olmayanı da terketmedikçe müttekilerden olamaz."⁽⁴⁾ sözü ve benzeri haberlerdir.

Bu hususta uzun uzun konuşmuş, tekrarlarında faydalı olmuş, zikrettiği haberlerde yeni yeni şeyler söylenmiştir. Ama zayıf haberlere sarılmasaydı ve esasları onların üzerine bina etmeseydi...

Öyle ki, hadis alimleri onlara vakıf olsa onlarla alay eder ve eğlenirlerdi. Halbuki Muhasibî, Ebu Şeybe ve benzeri dünyaca meşhur derya gibi hadis alimleriyle karşılaşmış ve görüşmüştü.

Ben ise bu hususta -Allah'u alem- bize Ahmed b. Hanbel'den nakledilen şu görüşün doğruluğu kanaatindeyim:

Takva ile ilgili hususlarda zayıf hadis rivayetine cevaz verilebilir.

Sahih hadisten başkasına kalbi takmayı ve dini bağlamayı uygun görmeyen Buharî'den de Allah razı olsun. Biz de bunu söylüyoruz. Ahmed'in görüşüne meyletmişsek de yine zayıf hadise sarılmak ancak kalp yumuşatıcı vaazlarda olabilir. Usul meselelerinde ise buna herhangi bir yol yoktur."

Bu durum Ebu Abdillah'ın kitaplarında mevcut olan ve kurtuluş yolu bulunmayan bir durumdur. Nitekim bu risalede,

“Risaletü'l-Müstersidîn”de bile -küçüklüğüne rağmen- birtakım zayıf, bazan da mevzu hadisler bulunmaktadır ki, yeri geldikçe malumat vereceğiz...

Onun bu müsamahakârlığı “Kûtü'l-Kulûb”da Ebu Talip el-Mekkîye, “el-İhya”da Gazalîye ve bu ikisinden başka takavvufta ve nefis hallerinde kitap yazanlara da sirayet etmiştir.

İsrailiyyâtan naklettiklerine gelince, çoğu, tasdikle de tekziple de emrolunmadığımız ibret ve öğüt kabilinden, hikâyeye edilmesi caiz olan şeylerdir.

Bunlarla beraber İmam Ebu Abdillah el-Muhasibî'nin (r.a.) hoş ve güzel bir metodu vardır. Yazdığı kitaplardaki tasavvuf yolunda, Kitab'ı, Sünnet'i, sahabî sözlerini ve amellerini ilmi ve anlayışı ölçüsünde gözetmesidir bu metod. Kitaplarında -görebildiğim kadarıyla- aşırılıklar ya da felsefî tasavvufu ancak, ilim ve ameli tashihe, Allah'ı Teala'yı mürakabeye, nefsi tezkiye etmeye ve kirlerden temizlemeye, onu Allah'ın (c.c.) rızasına yaklaştırmaya çağrıdan ibarettir. Bu ise şerî ve mübarek bir metoddur. Karşılığında övgü ve sevaba nail olur inşallah...

Ebu Abdillah el-Muhasibî'nin ifadesi; fesahat, sağlamlık, hoş eda ve güzel muhteva bakımlarından birinci derece bir tarzdadır. Akıcı bir kalemi, çekici bir ifadesi, fesahat ve barraklıkta zirvede bir lûgat kullanımı vardır. Bu kitabında, ayrıca “et-Tevehhüm” ve “er-Riaye” adlı kitaplarında öyle cümleleri ve sözleri vardır ki, ihtiva ettikleri dakik ince tasvirler, akıcı lâfızlar ve manalarıyla kalbi, kalıplarıyla kulağı celbeden kelimelerden dolayı tekrarlarına ve dinlemelerine doyum olmaz.

Buna şaşılmalıdır. Zira Ebu Abdillah “Altın Asır”da yaşadı. Câhız'e ve onun tabakasındaki Arap edip ve fakihlerine asırdaşlık etti, aynı dönemde yaşadı. Aynı zamanda Ümmet'in zahid ve salihleri Ma'ruf el-Kerhî'ye, es-Seriyy'üs-Sakatîya ve Bişr el-Hâfi'ye de muasır oldu. Binaenaleyh, kalem ve ifade, ruh ve iç dünyası sahibi olmakta

ilk değildir. Allah rahmet eylesin...

Hallerinden ve Sözlerinden Levhalar

HAYATINDAN:

1- Üstad Ebul-Kâsım Kuşeyrî, “er-Risale”de (s. 15) Muhasibi’nin hayatını yazarken şunu nakleder:

“Üstad Ebu Abdillah b. Hafif şöyle dedi: Şeyhlerimizden beş tanesine uyun. Diğerlerinin halini kendilerine bırakın. Uyacaklarınız: Haris b. Esed el-Muhasibî, el-Cüneyd b. Muhammed, Ebu Muhammed Ruveym, Ebul-Abbas b. Atâ ve Amr b. Osman el-Mekkî ... Zira bu beşi ilimle hakikatı cem etmişlerdir.”

2- Hafız Ebu Nu’aym, Hatip Bağdadî, Şeyh Kuşeyrî, Tâ İbnü’s-Sübki ve daha başkaları ayrı ayrı Muhasibi’nin talebesi Cüneyd’in şöyle dediğini naklederler:

“Haris son derece fakru zaruret içerisindeydi bir gün ben kapımızın önünde otururken oradan geçmekte idi. Yüzünde açlıktan doğan son derece bir sıkıntı gördüm ve: Amca, bize gelse, belki bir şeyler bulabiliriz, dedim. Bunu yapar mısınız? dedi. Evet, üstelik beni sevindirir ve bana iyilik yaparsın, dedim. Önünden girdim. O da benimle girdi. Derhal amcamın evine koştum. Orada bizim evden daha çok nimetler vardı. Bizde bulunmayan nefis yemekleri orada bulunurdu. Ve birkaç çeşit yemek getirip önüne koydum. Elini uzattı, bir lokma alıp ağzına kaldırdı. Baktım çiğniyor ama bir türlü yutamıyordu. Hemen kalktı ve bana bir şey söylemeden çıktı.

Ertesi gün olup da onunla karşılaşınca: Ey amca! Beni sevindirdin, sonra da üzüntüye boğdun, dedim. O da: “Yavrum, ihtiyacım gerçekten şiddetli idi. Bana takdim ettiğin yemekten biraz yemeye gayret ettim. Fakat Allah’u Teala: Eğer yemek şüpheli Allah’ın rızasına uygun bir yemek değilse ondan burnuma kötü bir koku getirir ve nefsim

onu kabul etmez. İşte o lokmayı sizin evde de öyle oldu” dedi. Kuşeyri’de şu ilave de vardır:

“Sonra ona: Bugün de gelir misin:” dedim, “Olur” dedi. Ona bizim evde bulunan kuru parça ekmeklerden takdim ettim. Yedi ve: “Bir daha bir fakire bir şey verdiğin zaman böyle bir şey ver!” diye de tenbihledi.”

3- Şa’rânî, “et-Tabakâtü’l-Kübrâ”da (1 / 64) ve Münâvî “el-Kevâkibü’l-Dürriyye”de (1 / 219) Haris el-Muhasibî’nin bizzat kendisinden naklederler. Şöyle dedi:

“(Marifet) hakkında çok beğendiğim bir kitap hazırladım. Bir gün hoşuma giderek ona baktığım bir esnada yanıma, üzerinde yırtık pırtık bir elbise olan bir genç girdi. Selam verdi ve: Ey Eba Abdillah! Marifet Hakk’ın halk üzerindeki bir hakkı mıdır, yoksa halkın Hak üzerindeki bir hakkı mıdır? diye sordu. Ben. Hakkın halk üzerindeki bir hakkıdır dedim. Öyleyse O, adildir, onlara zulmetmez, dedi ve selam verip çıktı. Haris devam ediyor:

“Kitabı alıp yıkadım (sildim) ve, artık bundan sonra asla (marifet) hakkında söz etmem dedim.”

4- Kuşeyri, “er-Risale”de (s. 15), İbnü Hallikân, “el-Vefeyât”ta (1/126) ve daha başkaları şu malumatı kaydederler:

“Haris el-Muhasibî’ye babasından yetmiş bin dirhem miras kalmıştı. Ondan hiçbir şey almadı. Deniliyor ki, zira babası Kaderiyye’deni. Bu yüzden onun mirasından hiçbir şey almamayı tekvaya uygun gördü.”

5- Ebu Nasr es-Serrâc et-Tûsî “el-Lüma” adlı kitabında (s. 495) şu malûmatı kaydeder:

“Ebu Hamza es-Sûfî, Haris el-Muhasibî’nin evine girdi. Haris’in güzel bir evi ve temiz elbiseleri vardı. Evinde duran bir de koyunu vardı. Koyunun meleyerek bağırmasıyla Ebu Hamza bir nara atıp: Buyur Efendim dedi. Bunun üzerine Haris kızdı, koşup bıçağı aldı ve:

“Eğer içinde bulunduğun bu halden tevbe etmezsen seni keseceğim” dedi.

6- Hatîp, "Tarihu-Bağdat"ta (8/215), İbnüs- Sübkî, "Tabakatüs-Süfiyye" de (2 / 38), Hüseyin b. İsmail el-Mehamilî el-Kadî'den onun şöyle dediğini rivayet ederler:

"Ebu Bekr. b. Harun el-Mücedder dedi ki: Kardeşim Ebu Sevr'in oğlu Cafer anlattı: Ölümü anında Haris'in yanında idim. Sevdiğim bir şeyi görürsem tebessüm ederim, tersini görürsem bunu da yüzümden anlarsınız, dedi. Tebessüm etti, sonra da öldü."

Allah rahmet eylesin, makamını Cennet eylesin. (Amin)

SÖZLERİNDEN:

"Her şeyin bir cevheri vardır, insanın cevheri de akıldır. Aklın cevheri ise tevfik..."

Başka bir rivayette: "Aklın cevheri ise sabırdır" deniyor.

"Bu ümmetin seçkinleri, ahiretleri kendilerini dünyalarından alıkoymayanları, dünyaları da ahiretlerinden alıkoymayanlarıdır."

"Güzel ahlâk:

Eziyetlere katlanmak, az kızmak, güleryüzlü ve hoş sözlü olmaktan ibaret..."

"Her zahidin zühdü marifeti mikdarınca, marifeti akli mikdarınca, akli da iman kuvveti mikdarıncadır.."

Zalim, insanlar onu övse de pişman olacaktır. Mazlum, insanlar onu yerse de selamet bulacaktır. Kanaatkâr aç kalsa da zengindir. Harîs ise malı olsa da fakirdir."

"Kul salih olunca, onun salahlığıyla Allah başkasını da ıslah eder. Kul fasid olunca onun fesadıyla Allah başkasını da ifsad eder."

"Ubudiyyetin vasfı: Nefsin için hiçbir mülk görmemen ve nefesine zarara da faydaya da sahip olmadığını bilmendir."

"İhlas, Allahu Taalâ ile olan muamelenden mahlûkatı çıkarmandır. Nefs bu mahlûkatın ilkidir."

"Batını düzeltmek için gayret gösterene Allah zahirinin muamele güzelliğini nasip eder. Kim batınına da gayret gös-

termekle beraber zahirinin de muamelesini güzelleştirirse Allah ona bunun yolunu gösterir. Zira O şöyle buyurur:

“Andolsun biz, bizim uğrumuzda gayret (cihad) gösterenleri yollarımıza hidayet ederiz ve şüphesiz Allah ihsan edenlerle beraberdir.” (Ankebut/69).

İlmin nuruna erişmek için:

Rahman ve Rahim olan ALLAH'ın adıyla

Hamd; Evvel, Kadîm, Tek ve Celîl olan, eşi ve benzeri bulunmayan Allah'adır. O'na, nimetlerine denk ve nimetinin büyüklüğü ölçüsünde hamdle hamd ederim.

Allah'ın Rabb'lığını bilen, Tek'liğini kavrayan birinin şahidliği ölçüsünde şahidlik ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Tek'tir ve şeriksizdir O.

Yine şahidlik ederim ki Muhammed O'nun kuludur, rasülüdür. Allah onu vahyi için seçmiştir ve onu bütün yaratıklarına büyük bir delil kılmıştır. “**Ta ki, helak olan da açık bir delille helak olsun, diri kalan da açık bir delille yaşasın.**”⁽¹⁾

Ve yine şahidlik ederim ki, Allah (c.c.) inanan kullarından, kendisini ve emirlerini bilen akıllılar seçmiştir. Onları vefa ile, üstün ahlakla, Allah korkusu ve ürpertisi ile vasfetmiş ve şöyle demiştir:

“**Hakkıyla ancak akıllılar düşünür. Bunlar Allah'a verdikleri ahde vefa gösteren ve anlaşmayı bozmayan akıllılardır. Allah'ın ulaştırılmasını (devamını) emrettiği şeyi ulaştıran, Rabb'lerinden korkan ve kötü hesaptan endişe eden akıllılar...**”⁽²⁾

Yani kim ki, Allah (c.c.) göğsünü açar da “‘Tasdîk’”, kalbine dek işler ve O'na yol bulmak arzusunda olursa o; Allah'ın kitabından, O'nun rasülünün sünnetinden, hidayet üzere olan imamların ittifakından anlaşılan Şeriat'ın çizdiği sınırları gözeterek akl-ı selim sahiplerinin yoluna bağlanır.

Allah'ın (c.c.): “Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Uyun ona o halde. (başka) yollara girmeyin. Sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar. İşte O, bunu size emretti ki, sakınasınız”⁽³⁾ buyurarak kullarını çağırdığı Sırat-ı Müstakîm da bu yoldur.

Allah'ın Rasulü de şöyle der:

“Size düşen, benim yolunda ve benden sonra gelecek Raşit halifelerimin yolunda olmaktır. Isırircasına sınımsız sarılın bu yola!”⁽⁴⁾

Bil ki, Allah'ın kitabının bize yüklediği görev: emir ve yasaklarının hükmünce amel, va'd ve va'di karşısında korku ile ümit arasında olma ibretlenmedir. İşte bunu yaptığın an cehalet karanlıklarından ilmin nuruna çıkmış, şüphe azabından da yakinen bilme rahatlığına kavuşmuş olursun. Allah (c.c.) buyurur ki:

“Allah, inananların velisidir. Onları karanlıklardan nur'a çıkarır O.”⁽⁵⁾

Bunu diğerlerinden ayırabilenler ve bunda istekli olanlar ancak, Allah'ın kendilerine anlayış verdiği kimselerdir. Onlar ki açık emirleri tastamam yaparlar ve şüphelerden uzak dururlar. Allah Rasulü şöyle buyurmuştur:

“Helal da bellidir, haram da bellidir. İkisinin arasında ise helala da harama da benzeyen (şüpheli) şeyler vardır.” ki, bunların terkedilmesi, alınmalarından daha hayırlıdır.⁽⁶⁾

Gerçek mü'min olmak

Niyeti iyi araştır,⁽⁷⁾ iradeyi tanı. Çünkü karşılıklar niyete göredir.⁽⁸⁾ Allah Rasulü:

“Ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir. Herkese sadece niyet ettiği vardır.”⁽⁹⁾ buyurur.

Allah'a takvaya sarıl. Çünkü, “Gerçek Müslüman, insanların elinden ve dilinden selamette oldukları kimsedir.

Gerçek mü'min de, şerrinden insanların emin oldukları kimsedir.”⁽¹⁰⁾

Hz. Ebubekir (r.a) şöyle demiştir:

“Allah’tan, O’na taatta bulunmakla ittika et. Tekvasına bürünerek O’na itaat eyle. Elini Müslümanların kanına buluşturmaktan kork. Karnını onların mallarından, dilini de ırlarından koru.”

Her “Hatıra”da⁽¹¹⁾ (kalbe bir an uğrayıp geçen her düşüncede) kendini muhasebe et!

Her nefesinde Allah’ı gözet. Hz. Ömer (r.a) demiştir ki:

“Hesaba çekilmezden önce siz, nefislerinizi hesaba çekin. Tartılmazdan önce siz onları tartın. Hiçbir şeyinizin gizli kalmayacağı en büyük sunuş günü için hazırlanın.”⁽¹²⁾

Dinin hakkında Allah’tan kork. Bütün işlerinde güvence umudun Allah olsun. Sana isabet eden şeylere de sabret. Hz. Ali (r.a.) şöyle buyurmuştur:

“Günahından başka hiçbir şeyden korkma, Rabb’inden başkasını umma. Bilinceye kadar bilmediğini sormaktan utanma. Kendisinden bilmediği bir şey sorulan da “Bilmiyorum” demekten utanmasın.”

Bilmiş ol ki, baş, vücuda göre ne ise, sabır da imana göre odur. Yani baş kesildiği an vücut da yok olmuş sayılır. Seni kızdıran ve haysiyetine dokunan bir söz duyduğunda affet, aldırma! Çünkü böyle yapmak “Azmül-Ümür” (Yani yapılmasına karar vermeye değer büyük işler) kabilindedir. Ömer b. Hattab (r.a.) şöyle der:

“Allah’tan (c.c.) korkan öfkesine, ona uymakla şifa aramaz. O’na karşı tekvası olan dilediğini yapamaz. Eğer kıyamet günü olmasaydı bu gördüklerinizden başka şeyler görecektiniz.”

Verdiğin karara dikkat et. Başkalarının aybı yerine kendi nefisini ıslah etmekle meşgul ol. Zira: “Görmesi, kendi yaptığı bir şeyi yaptıklarında insanlara kızması, yanındakine eziyet vermesi ve insanlar için kendini ilgilendirmeyen

şeyler söylemesi ayıp olarak kişiye yeter.” denilmiştir.

Allah sana neyi murad etmişse ona razı ol:

Aklının kuracağı tedbire⁽¹³⁾ son derece güvenmeyi terkederek onu Allah için kullan.

Mukadderatın değişmesi için Allah’tan yardım dile. Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir:

“Ey Ademoğlu! Zenginliğinle şımarma, fakirliğinle ümit kesme. Belaya üzülme. Bolluğa da şevinme. Çünkü altın, ateşle tecrübe edilir. Salih kullar da bela⁽¹⁴⁾ ile denenir. Sen istediklerine ancak iştihalarını terk etmekle ulaşabilirsin. Umduklarına, hoşuna gitmeyen şeylere sabretmeden kavuşamazsın. Sana farz edilenlere riayette son derece gayretli ol.”

Allah sana neyi murad etmişse ona razı ol.

İbni Mes’ûd (r.a.) der ki: “Takisimde Allah’ın sana verdiği razı ol ki, insanların en zengini sayılasın. Allah’ın sana haram kıldığı şeylerden sakın ki insanların en müttekisi olasın. Allah’ın sana farz kıldıklarını yap ki, insanların en abidi olasın. Sana en çok acıyan Allah’ı sana acımayana şikâyet etme ve sadece Allah’tan yardım dile ki, O’nun has kullarından olasın.”

Ubâde b. Es-Sâmit (r.a.) şöyle demiştir:

“İnsanların elindekilere ümit bağlamadığını izhar et. Çünkü esas zenginlik budur. Sakın ha, tamahkâr olma! İhtiyaçlarını başkalarından isteme. Çünkü esas fakirlik budur. Namaz kıldığında da hayata veda edecek kişinin kılması gereken namazı kılan gibi kıl.”

İyi bil ki, Kader’in hayrına da şerrine de inanmadıkça imanın tadını bulamayacaksın.

Sadece hak olanı yap ki, Allah nurunu ve basiretini arttırsın.

Kendisi, emrettiği şeyden uzak durarak günahını ikrar

etmiş olan ve Rabb'inin gazabına maruz kalanlardan olma. Zira Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurur:

“Yapamayacağınız bir şeyi söylemeniz, Allah'ın indinde gazaplandırma bakımından büyüktür.”⁽¹⁵⁾

Rasulullah Efendimiz de şöyle buyurmuştur:

“Öğüt verdiği halde öğüdünü tutmayan, men ettiği halde kendisi men olmayan, yasakladığı halde yasağa uymayan kimse Allah indinde kaybedenlerdendir.”⁽¹⁶⁾

Akıllı ve müttekilerden başkasıyla düşüp kalkma. Basiretli alimden başkalarıyla oturma. Rasulullah Efendimize: **“Arkadaş olup oturduklarımızın en hayırlısı kimdir?”** diye sorulmuş da:

“Gördüğünüzde size Allah'ı hatırlatan, konuşması ilminizi artıran, emeli de size ahireti hatırlatan. (arkadaş)”⁽¹⁷⁾ buyurmuşlardır.

Hakka karşı mütevazi ol ve boynunu eğ! Zikrullah'a devam et ki, O'nun yakınlığını kazanasın.

Resulullah şöyle diyor:

“Kıyamet günü, Allah'la beraber olacak olanlar; O'na boyun eğenler, tevazu gösterenler, korkulu yaşayanlar ve Allah'ı çok zikredenlerdir.”⁽¹⁸⁾

Allah için, mü'minler için nasihatı esirgeme işlerin için

Güzel ahlâk sahibi olmak

Allah'tan korkanlara danış. Allah (c.c.) şöyle buyurur:

“Kullarından ancak âlimler Allah'tan hakkıyla korkarlar.”⁽¹⁹⁾

Rasulullah da **“Din nasihattir.”** buyurmuştur.⁽²⁰⁾

Bilmiş ol ki, sana nasihatta bulunan seni seviyordur. Mürayilik yapan ise aldatmaktadır. Senin nasihatını kabul etmeyenden sana kardeş olmaz. Hz. Ömer (r.a.): **“Nasihat etmeyen bir toplulukta hayır yoktur, nasihat edenleri sev-**

meyen bir toplulukta da hayır yoktur.” demiştir.

Her yerde doğruluğu tercih et ki kazançlı çıkasın. Fuzulî işlerden uzak dur ki selamette olasın. Zira doğruluk (birr'e) götürür.⁽²¹⁾ Birr, (Şerrin zıddı olan her şeye birr denebilir.) ise Allah'ın rızasına götürür. Fisk'u fücûr da Allah'ın gazabına sebep olur.

Abdullah b. Abbas: “Seni ilgilendirmeyen bir şey hakkında konuşma. Sefih, bir de halim kimselerle münakaşaya girişme. Sen kendin ne ile anılmanı istiyorsan arkadaşlarını da onunla an.”⁽²²⁾ demiştir.

Yaptığı iyiliklerin mükâfatını göreceğini, günahlarıyla da hesaba çekileceğini bilen birisi nasıl amel ederse öyle amel et. Şükrüne devam et. Emelini azalt. Kabirleri düşünceli düşünceli ziyaret et. Haşir meydanında da kalbinle dolaş.⁽²³⁾

Ebu Zerr (r.a.) der ki:

“Allah'ı görüyormuşsun gibi amel et. Kendini ölümler arasında say. İyi bil ki kötülükler unutulmaz, iyilikler de yok olmaz. Bilmiş ol ki sana yetecek az bir şey, seni eğlenceye götürecek çok şeyden hayırlıdır. Mazlumun bedduasından da kendini koru.”

Sonra, orada ihtiyaç duyacağın şeylerin bakımını yap. Azığını hazırlamış ol. kendinin vasîsi kendin ol. Başka adamları kendine vesî yapma. İşini bil. Uykudan uyan. Çünkü ömründen mes'ulsun.

Ebu Umâme (r.a.) demiştir ki:

“Ademoğlunun Rabb'ini anlayabilmesi, kendisi için O'nun adına cihad etmekten daha hayırlıdır.”

İyi bil ki, derdi ahiret olanın dünya işlerini Allah üzerine alır. Nitekim hadiste şöyle rivayet edilmiştir:

{“Dünya kaygularından gücünüz yettiğince kurtulun. Çünkü en büyük derdi dünya olanın Allah meşguliyetini artırır. Fakirliğini gözlerinin önüne diker. En büyük derdi ahiret olanın ise Allah işini derli toplu yapar. Zenginliğini kalbine yerleştirir. Bir kul kalbiyle Allah'a yönelirse, Allah da mü'minlerin kalbini şefkat ve sevgiyle ona yöneltir.”⁽²⁴⁾

Kardeşim! Kur'an hakkında münakaşa, din hakkında mücadele etmekten ve Allah'ı tarife yeltenmekten sakın.

Allah (c.c.) **"..Kendilerine beyinsizler laf attıkları zaman onlar "Selam" deyip geçerler."**(25) ayetinde bahsettiklerinden ol.

Edepten ayrılma!

Hava ve öfkeden sıyrıl. Uyanıklığa sebep olacak işler yap. Rıfk ile muameleyi adet, teenniye arkadaş, selameti sığınak edin. Boş vakitleri ganimet bil. Dünyayı binek yap. Ahiret de yurdun olsun.

el-Hasen Basrî: "Allah mü'mine Cennet'ten başka rahat yeri yaratmamıştır."der.(26)

Gaflet bölgelerinden, düşman tuzağı olacak yerlerden, hevanın şımarıklığından, şehvetin sinsice hücumundan, nefsin arzularından kendini koru. Zira Rasulüallah:

"Düşmanlarının sana en düşmanı, iki yanın arasındaki (Nefsin) dir." buyurur.(27)

İşığın sana **"HAK YOL"** gibi parlayan her şeyi Kitab'a, Sünnet'e ve salih edep kurallarına havale et, bunların ölçülerine göre karar ver.(28) Eğer halâ hükmü sana kapalı bir şey kalırsa o hususta da dini yaşayışını ve aklını beğendiklerinin görüşünü al. Bil ki Hakk'ın üzerinde, aklın onu kabul etmesini temin edecek delil vardır. Görmüyor musun, Rasulüallah ne diyor:

Allah (c.c.)'a kavuşmak

"Müftüler sana fetva verseler de sen fetvayı yine kalbine sor."(29)

Rasulüallah (s.a.v.):

"Kulu Allah'ı (c.c.) kendisine ne derece yakın bilirse O da kulunu kendisine o derece yakın tutar." buyurur.(30) Bu ise Allah'tan korkmanın, O'nu bilmenin, marifetine ermenin derecesine göre olur.

Allah'ı tercih edeni Allah da tercih eder.⁽³¹⁾ O'na itaat eden, O'nu sevmiş demektir. Kim herhangi bir şeyi O'nun için terkederse Allah da ona onunla azab etmez. Nitekim Rasülullah (s.a.v.)

“Seni şüphelendireni bırak, şüphelendirmeyeni yap.”⁽³²⁾ buyurur. Zira sen Allah için terkettiğin bir şeyin yokluğunu duymayacaksın.

Kötü gördüklerini iyiye yormak suretiyle kalbini su-i zandan koru. Emellerini azaltmak suretiyle hasedi kov. İzzeti bürünerek kibri yok et. Seni özür dilemek zorunda bırakacak her işi terket. Seni külfete atacak her halden uzak dur. Hakk'a uymakla dinini koru. İlim öğrenmekle emanetini muhafaza et. Halîm kimselerin adabıyla aklını emniyete al. Her yerde sabra hazır ol. Zikrullah ile helvette kal.⁽³³⁾ Nimetlerle beraber şükür bulundur.

Her işte Allah'tan yardım dile. Her halükârda Allah'tan hayır talep et (istihare yap). Allah senin için bir şey diledimi artık onun hakkında itirazda bulunma. Hangi amelinle Allah'a kavuşmanı istiyorsan onu kendinden ayırma. Başkalarında gördüğünde hoşlanmadığın her şeyi ahlâkından kopar at. Her gün senin bir hayrını artırmayan arkadaşın arkadaşlığını terket. Affetme ve bağışlamadan nasibini al.

İyi bil ki, mü'minin sadakatı her halükârda denenmektedir. Nefsi belalarla imtihan edilmektedir. Üzerinde Allah'ın gözcüsü vardır.

Öyleyse Hakk yolda sabit kal. Çünkü sen, yardımı istenensin. Talebinde sadık ol ki, basiret ilmini elde edesin ve marifet kaynaklarını göresin. Kendini, Allah'ın halis tevfik ve inayetiyle doğacak şeylerin ilmine ayır. Çünkü öncelik çalışandır. Ürperti (Haşyet) bilende olur, tevekkül güvenende bulunur, korku yakîn ilmi olanda vardır, şükredeninki artırılır.

Bil ki, kulun varabildiği anlayış derecesi; aklını nefsî arzularına tercih etmesi, mevcut ilmi ve bunlarla beraber Allah'a olan tekvası ve taatı ölçüsündedir.

Her kime Allah akıl nasip eder, imanundan sonra onu

ilimle ihya eder ve yakîn bilgisiyle ona kendi ayıplarını da gösterirse, o kimse için artık "Birr" (iyilik, hayır) hasletleri dizilmiş demektir. Öyleyse "birr"i takvada ara. İlmî Allah korkusu olanlardan al. Sıdkı tefekkür diyarlarında sıdkı araştırmakla celbet. Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"İşte böylece ve bir de kesin bilenlerden olması için biz İbrahim'e de göklerin ve yerin hükümrânlığını gösteriyorduk."⁽³⁴⁾

Nefisle mücahede

(Allah (c.c.)'ın Resulü de (s.a.v.):

"Yakîn ilmi öğrenmeye çalışın, çünkü onu ben de öğrenmekteyim."⁽³⁵⁾ buyurur.

Bilmiş ol ki, kendisiyle beraber şu üç şey bulunmayan her akıl aldatıcı bir akıldır.⁽³⁶⁾

- 1- Taatı ma'siyete tercih,
- 2- İlmî cehalete tercih,
- 3- Dini dünyaya tercih.

Beraberinde üç şey bulunmayan bilgi, insanın aleyhindeki delilleri artırır:

- 1- Dünyaya ait istekleri kesip, kendisini eziyet vermekten alıkoymak,
- 2- Korkarak amel bulundurmak,
- 3- Cömert ve merhametli olarak herkese insafli davranmak.)

Bil ki, hiç kimse akıl gibi bir zinetle zinetlenmemiştir⁽³⁷⁾ ve ilimden daha güzel bir elbise giymemiştir.⁽³⁸⁾ Çünkü Allah ancak akılla bilinir ve O'na ancak ilimle itaat edilir.⁽³⁹⁾

Bil ki, marifetullah ehli, hal ve hareketlerinin temellerini ilmî şahidler üzerine kurmuşlar, fıkın furu' meselelerini öğrenmişlerdir.⁽⁴⁰⁾

Görmüyor musun Rasulü Allah (s.a.v.) ne diyor?

"Kim bildiğiyle amel ederse Allah ona bilmedikleri-

nin ilmini de verir.”⁽⁴¹⁾

Bunun belirtisi; Allah korkusuyla ilmin artması, O'nun kudretini tanımakla bilginin çoğalmasıdır.

Büyüklerimizin; yollarına üzerine başka şeyler bini etmek için koydukları esas, doğrulukla (ihlasla) “Emr-i Bi'l-Ma'ruf ve Nehy 'Anil-Münker”e sarılmak, ilmi nefsin hazlarından önde tutmak ve bütün mahlukatına karşı Allah'la yetinmek esasıdır.

Kendilerine ilmin ürperti, amelin basiret ve aklın da marifet verdiği kimselerin eserlerini ara. Edebi yitirmen onların metodunu bulmana mani oluyorsa kendini zemme dön. İlim ehli üzerinde muhlislerin vasıfları daima olacaktır.

Bil ki, her tefekkürde bir edep vardır. Her işarette bir ilim saklıdır. Ama bunu ancak Allah'ın (c.c.) muradını anlayanlar, O'nun sözlerinden “Yakîn” meyveleri derliyenler kavrayabilir.

Bunun “Sadık İnsan”daki belirtisi şudur; Baktığında ibret alır, sustuğunda tefekkür eder, konuştuğunda zikreder, verilmediğinde sabreder, verildiğinde şükreder. Belaya uğradığında “İstirca” eder. Kaba bir harekete maruz kaldığında halimlik gösterir. Bildiğinde mütevazi olur. Öğrettiğinde risk ile davranır. Kendisine bir şey sorulduğunda bildiğince anlatır. Bir maksatla yola çıkana şifa, yol arayana yardımdır. Sadık bir dost ve iyi bir sığınaktır. Kendi hakkı söz konusu olduğunda hemen razı olur. Allah'ın hakkı konusunda engin himmetlidir. Niyyeti amelinden daha faziletli(x7) ve ameli sözünden daha tasirlidir. Vatanı Hakk, bağlandığı-haya, bildiği vera, onlarla görür. İlimden hakikatları vardır, onlardan konuşur. “Yakîn” den delilleri vardır, onları izah eder..

Bu mertebeye ancak; nefsiyle Allah için mücadele eden, O'na taatındaki niyyeti dosdoğru olan, gizlisinde de açığında da Allah'tan korkan, emeli kısa tutan, korunmak için paçaları sıvayan, ibtihal (tazarru) denizinde kurtuluş rüzgârıyla yelken açan kimse ulaşabilir. Artık onun vakitleri ganimet, ahvali selâmettir. Aldanma diyarı (dünya) nın yıldızlarına kanmaz.

O'nun serabının parıltısı onu, haşır günü korkularından gaflete düşüremez.

Bilmiş ol ki, gerçek akıllı, ilmi sahih ve “**Yakîn**”i de sabit olunca kendisini Rabb’inden ancak doğruluğun kurtaracağını anlar da onu bulmak için koşar, ölmezden önce dirilebilmek⁽⁴²⁾ arzusuyla onun ehlinin ahlâkını araştırır. Taki ölümden önce ebediyet yurdu için hazırlansın ve Rabb’inin: “**Şüphesiz Allah, canlarını ve mallarını mü’minlerden Cennet karşılığı satın almıştır.**”⁽⁴³⁾ sözünü duyduğunda canını O’na satsın.

Günahlardan tevbe

Böylece de cahilken alim olsun, fakirlikten istiğnaya (tokluğa) geçsin. Vahşetten çıkıp ünsiyete dalsın. Uzakken yakın olsun. Yorgunken rahat bulsun. İşinde uyumluluk olsun. Himmeti derlenip toparlansın.

Artık böyle birisinin şiarı sika (güven), hali mürakabe olacaktır. Baksanıza, Rasulüllah ne buyuruyor:

“**Allah’a O’nu görüyormuşsun gibi ibadet et. Nitekim sen O’nu görmüyor olsan da o seni görüyordur.**”⁽⁴⁴⁾

Konuşmadığında cahil olan habire susan, konuşmayı beceremeyen zanneder. Halbuki onu susturan hikmettir. Konuştuğunda ahmak onu saçmalıyor zanneder. Halbuki onu konuşturan ALLAH için nasihat etmektir. Onu zengin zanneder, halbuki iffeti onu zengin etmiştir. Bazan da fakir zanneder, halbuki onun yoksul bir hayat yaşadığı intibamı veren tevazuudur. O kendisini ilgilendirmeyen bir şeye karışmaz. Yeterinden fazlasıyla külfete girmez. Muhtaç olmadığını almaz. Korumaya vekil edildiği bir şeyi de bırakmaz. İnsanlar ondan rahattadırlar ama o, kendi nefsinden yorulmaktadır. Vera’(ileri derecede tekva) ile hırslarını öldürmüştür. Tekva ile tamahkârlığının kökünü kurutmuştur. İlim nuruyla şehvetlerini (iştiha ve arzularını) yok etmiştir. İşte sen de böyle

ol. Onun gibilerle arkadaşlık et.⁽⁴⁵⁾ Onların izinden git. Onların ahlâkıyla edeplen. Çünkü bunlar emin hazinelerdir. Onları verip de dünyayı satın alan aldanmıştır.⁽⁴⁶⁾ Belâlara karşı hazırlıktır onlar. Dostların da güvenilirleridirler. Muhtaç olursan ihtiyacını giderirler. Rablerine dua ettiklerinde seni de unutmazlar. **“İşte onlar “Hizbullah”tır. Uyanın! Yegâne kurtuluşu erenler “Hizbullah” olanlardır”**⁽⁴⁷⁾.

Bil ki, -Allah kalbine anlayış genişliği versin, göğsünü ilimle aydınlatsın ve himmetini **“Yakîn”** ile toparlasın. Evet, bil ki ben, kalbe giren her belânın kesinlikle fuzuli işlerin neticelerinden olduğunu gördüm. Bunun temelinde de cehaletle dünyaya daima, **“Haşr”**ı, öğrendikten sonra unutma vardır. Bundan kurtulmanın yolu ise, vera’da her bilinmeyi terketme ve **“Yakîn”**de de her bilineni yapmadır.

Kalbin fesadının, dinin fesadı demek olduğunu gördüm. Bak sana Allah Rasulü ne diyor?

“Dikkat edin, bedende bir et parçası vardır ki, o salih olursa bütün ceset salih olur, o fesada uğrarsa bütün ceset fesada uğrar. Dikkat edin o kalptir.”⁽⁴⁸⁾

Buradaki **“Cesed”**den maksat dindir.⁽⁴⁹⁾ Çünkü uzuvların salahı (uygun, elverişli, doğru, sağlam olması) da din iledir, fesadı da...

Kalbin fesadının (bozuk, elverişsiz, sakat oluşunun) aslı, nefis muhasebesini terketmeye ve uzun emellerle aldanmaya dayanır. Binaenaleyh, kalbinin salahını istiyorsan, iradenle beraber ve havatır (kalbe bazı şeylerin doğması) anında dur ve Allah için olanı yap, başkası için olanı terket.⁽⁵⁰⁾ Emelini kısa tutmayı başarabilmeye, ölümü hatırlamaya devamla yardım iste...

Gördüm ki fuzuli işlerin, hareket noktası kalb olan asılları; kulakta, gözde, dilde gıdada ve elbisede kendilerini gösteriyorlar. Kulağın fuzuliliği (gerekli olmayana takılması) yarılmaya ve gaflete götürür. Gözün fuzuliliği, gaflete ve şaşkınlığa götürür. Dilin fuzuliliği, ağız kalabalıklığına ve bid’ate götürür. Gıdanın fuzuliliği oburluğa ve aç gözlülüğe

götürür. Elbisenin fuzuliliği övünmeye ve kendini beğenmişliğe götürür.

İyi bil ki, azaları korumak farzdır. Fuzuli olanı terketmek fazilettir.

Bunlardan önce tevbe etmek de farzdır. Allah ve Rasulü onu farz kılmışlardır. Nitekim Allah (c.c.):

“Ey iman edenler, tevbe-i nasuhla Allah’a tevbe edin.”⁽⁵¹⁾ buyurur.

Tevbenin “Nasûh” olması, kulun, Rabb’ine karşı tevbe ettiği şeye bir daha dönmemesi demektir.

Allah rasulü de şöyle buyurur:

“Ey insanlar! Ölmezden önce Rabbinize tevbe edin. Meşgul edilmezden önce salih amel ile Allah’a yaklaşın”⁽⁵²⁾

Dört şey olmadan da tevbe sahih olmaz:

- 1- Kalbin, alıştığı şeye dönme ısrarını kesmek.
- 2- Pişmanlık duyarak mağfiret dilemek.
- 3- Kul hakkını ve zulmen alınanları iade etmek.
- 4- Yedi duyudan ibaret olan uzuvları korumak. Yani; kulağı, gözü, dili, burnu, iki eli, iki ayağı ve kalbi. Kalb bunların başıdır ve vücudun salahı ve fesadı ona bağlıdır.

Allah’u Teâla tarafından bir farıza olarak her azaya bir emir bir de nehiy yüklenmiş ve bu ikisi arasına bir de bir genişlik ve mubahlık konulmuştur ki, kul için bunun terki fazilettir. ۛ

Azaların farzı

Mesela, kalbin farzı, -iman ve tevbeden sonra- amele sırf Allah için niyyet etmek, şüphe anında hüsnü zann kanaatında olmak, Allah’a güvenmek, O’nun azabından korkmak ve fazl-u keremini ummaktır.

Kalp ne demektir? Bu hususta birçok haber rivayet edilmiştir. Bu cümleden olarak Allah Rasulü şöyle buyurur:

“Mü'minlerden öyleleri vardır ki, kalbim onlara yumuşar.”⁽⁵³⁾

İbnu Mes'ud da (r.a.) şöyle der:

“Kalblerin bir şehveti bir de atağı, bir gevşemesi bir de gecikmesi vardır. Şehvetleri ve atağa kalkmaları anından onlardan faydalanın. Fetret ve gerileme anında ise onları bırakın.”⁽⁵⁴⁾

İbnü Mübarek ise (r.a.) şöyle der:

Kalp ayna gibidir. Elde uzun zaman kalırsa paslanır. Hayvan gibidir. Ondandır gafil olursan yoldan sapar.”

Bir hakîm zat da şöyle demiştir:

“Kalb, altı kapısı olan bir ev gibidir. Sahibine de. Sakın ha, kapıların birinden eve bir şey girip de evi başına yıkmasın, deniliyor. İşte kalp bu evdir. Kapılar; gözler, dil, kulak, görme, iki el ve iki ayaktır. Her ne zaman bu kapılardan biri bilmeden (ilimsiz olarak) açılırsa ev zayi olmuş olur.”

Dilin farzı: Rızada da gazapta da doğruyu söylemek, açıktaki gizlide de ezadan sakınmak, hayırda da şerde de gevezeliğe gitmemektir. Rasulü Allah (s.a.v.):

“İki çenesi ve iki ayağı arasındakileri bana garanti edene ben de Allah katında Cenneti garanti ederim.”⁽⁵⁵⁾ buyurur.

Allah Rasulü (s.a.v.), Mu'az b. Cebel (r.a.)'e de şöyle demiştir.

“İnsanları burunları üstü ateşe atan dillerinin mahsulünden (kazandığından) başkası mıdır?”⁽⁵⁶⁾

Yine Rasulü Allah (s.a.v.) şöyle buyurmudur:

“Fuzulî konuşmanın kötü akıbetine dikkatinizi çekeirim. Herbirinize ihtiyacı kadar olan yeter. Çünkü insan fuzulî malından sorulacağı gibi, fuzulî konuşmalarından da hesaba çekilecektir.”⁽⁵⁷⁾

“Allah, her konuşanın dilinin yanındadır. Binaenaleyh, dediğini bilen kişi Allah'tan korkmuş (ittika etmiş) sayılır.”⁽⁵⁸⁾

Gözün farzı haramlardan korunmak, örtülü ve perdeli yerlerde olanları araştırmayı terketmektir. Huzeyfe (r.a.), Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini söyler:

“(Harama) bakmak, İblis'in oklarından bir oktur. Binaenaleyh, her kim onu Allah'tan kortuğundan terke-derse, Allah ona öyle bir iman verir ki, tadını kalbinde duyar.”⁽⁵⁹⁾

Ebu'd-Derda da (r.a.) şöyle demiştir:

“Her kim gözünü haram bakıştan kaparsa, ceylan gözlü hurilerle istediği şeklide (ve sayıda) evlendirilir. Ve her kim insanların evlerini (pencere ve) bacalardan gözetirse Allah onu Kıyamet Günü âmâ olarak haşreder.”

Davud et-Tâî baktığına keskin nazarla bakan bir adama şöyle demiştir:

Hey! Sen! Gözünü kendine döndür. Çünkü öğrendiğime göre insan fuzuli işlerinden mesul olacağı gibi, fuzuli bakışlarından da mesul olacaktır.”

Denir ki: “Birinci bakış senindir ama diğeri senin değildir.”⁽⁶⁰⁾ yani farkında olmadan olan bakış kuldan affedilmiştir ama, tasarlayarak ve bilerek olan bakıştan kul ceza görecektir.

KULAĞIN FARZI:

Kulak, söze ve bakışa tabi olduğu için, üzerinde konuşmak ve bakmak sana helal olmayan her şeyi dinlemem ve ondan bu yolla lezzetlenmen de helal değildir. Senden saklanan bir şeyi araştırman ise tecessüstür (ki, haram kılınıştır). Lehyiyat, çalgı ve Müslümanlara eziyet ihtiva eden şeyleri dinlemek tıpkı leş ve kan (yemek) gibi haramdır. Abdüllah b. Ömer (r.a.) demiştir ki:

“Gıybetten de, gıybeti dinlemekten de, nemimeden de (koğuculuktan, söz taşıyıcılıktan) nemimeyi dinlemekten de nehyedildik.”

Kasım b. Muhammed'e çalgı-türkü (Gina) dinlemenin

hükümünü sordular da şöyle cevap verdi:

“Kıyemet Günü, Allah’ın Hakk olanlarla batıl olanları birbirinden ayırdığında çalgı-türkü hangi tarafta olabilir?”

“Batıl tarafında” dediler.

“Öyleyse kendinize sorun.” karşılığını verdi.

Kulun kendisi için -dilinden sonra- kulağından daha zararlı bir azası yoktur. Çünkü o, kalbe giden en süratli elçidir. Fitneye düşmeye de çok yakındır. Vek’i b. Cerrah’in şöyle dediğini naklederler:

El ve ayakların farzı onları Hakk’tan alıkoymamaktır:

“Bidatçının birinden bir söz duydum. Yirmi yıldan beridir onu kulaklarımdan atamıyorum.”

Tavus da kendisine bir bidatçı geldiğinde söylediklerini duymamak için kulaklarını kapardı.

BURNUN FARZI:

Burun da kulağa ve göze tabi olduğu için, sana dinlemesi ve bakması helâl olan her şeyin koklaması da helaldir. Ömer b. Abdülaziz’den (r.a.) nakl ederler: Kendisine bir misk getirmişler de burnunu ondan tutuvermiş.

“Ne için böyle yaptın?” diye sorulduğunda:

“Bunun kokusundan başka bir şeyinden faydalanılır mı?” karşılığını vermiş.⁽⁶³⁾

ELLERİN ve AYAKLARIN FARZI:

Onları mahzurlu olana açmamak ve onları HAKK’tan alıkoymamaktır. Mesrûk der ki:

“Kul hiçbir adım atmaz ki, onunla ona ya bir sevap ya da bir günah yazılmış olmasın.”

Süleyman'ın kızı, Halid b. Ma'dân'ın kızı 'Abde'ye:
"Bana misafirliğe gel." diye yazmıştı. 'Abde de ona:
"...İbdi; babam -merhum- Allah'a karşı garantide
olmadığı bir yürüyüşle yürümeyi ve Kıyemet Günü ken-
disine sorulduğunda çıkacak bir yolu olmayacak yemeği
de yemeyi sevmezdi. İşte bu yüzden ben de babamın hoş-
lanmadığından hoşlanmıyorum. Ves-Selamü aleyküm." diye cevap yazdı.

Birisi çıkar da: "Peki bununla amel etmenin yolu ne-
dir? diye sorarsa deriz ki, şudur:

Müttekî imamların yoluna sakılmak, adımlarının mahi-
yetini anlamak için irşad isteyenlerin adabını araştırmak,
muhasabe ile uyanık (müteyakkız) olmak.⁽⁶⁴⁾ İnsaf (itidal) ile
amel etmek. Eziyeti tutmakla korunmak. Başa kakmayı terk
ile beraber fazla olanı vermek, haset etmeyerek hüsnü alamet
sahibi olmak, şöhetsizliği sevmek, kanaatkâr olmak, sela-
meti arzulayarak uzun uzun susmak, yabancılaşmeden halka
tevazu göstermek, halvette zikirle ünsiyet kurmak, kalbini
hizmet için boşaltmak, hüznle murakabeyi bir arada bulun-
durmak ve istikamet yolunda kurtuluş aramak... Allah (c.c.)
şöyle buyuruyor:

"Onlar ki, Rabbimiz Allah'tır dediler, sonra da dos-
doğru oldular. Artık onlara ne bir korku vardır, ne de
üzüleceklerdir"⁽⁶⁵⁾

Süfyan b. Abdüllah:

"Ya Rasulüllah, bana öyle büyük bir iş şöyle ki, ona sa-
nılayım" deyince Allah Rasülü:

"Allah'a inandım de sonra da dosdoğru ol."⁽⁶⁶⁾ bu-
yurdular.

"Küçük deyip hiçbir günahta ısrar etme!"

Ömer b. Hattap (r.a.): "(Sonra da dosdoğru oldular.)
demek, taatı ile Allah için dosdoğru oldular, tilkinin avcıdan

kaçtığı gibi öteye beriye kaçmadılar demektir.” diyor.

Ebu'l-Aliye er-Riyâğî'de, “Dosdoğru oldular.” cümlesini: “dinde, davette ve amelde Allah için ihlâşlı oldular.” diye tefsir ediyor.

İstikaametın aslı üç şeydedir. Kitap ta, Sünnet'te ve cemaattan ayrılmamakta...

Bilmiş ol ki, kul için en kurtarıcı yol; ilmiyle amel etmek, havfi ile (Allah korkusuyla) korunmak, Allah'la (c.c.) yetinmektir,

Binaenaleyh, halini buna göre düzeltmekle meşgul ol. Muhtaçlığın, Rabbin'e karşı olsun. Şüpheli şeylerden kaçın. İnsanlara olan ihtiyacını azalt. Kendin için sevdiğini onlar için de sev. Aynı şekilde, sevmediğini de onlar için de sevme. Sakın ola, örtülü bir şeyi açma!.

Bir günahı, içinde bile konuşma. Küçük deyiş hiçbir günahta ısrar etme. Her ihtiyaç anında Allah'tan kork. Her halü-kârda ihtiyacını O'na arzet. Her işte O'na dayan (tevekkül et). Hevanı terk et. Nefsinin gözlediklerine kanma. Zikrini gizli tut. Allah'a şükretmeye devam et. Çok çok istiğfar yap. İfkâr ile ibret al.⁽⁶⁷⁾

Acelé edilen yerlerde teennî ile, nasla beraber olunanlarda da hüsnî edeple hareket etmelisin. Nefsin için insanlara kızma ama Allah için kendine kız. Kimsenin hiçbir kötülüğüne kötülükle karşılık verme. Cahili, yüzüne karşı medhetmekten sakın. Kendin için ise medhi, kimseden kabul etme. Gülmeyi azalt, şakadan uzak dur...

Acıları gizle. İffetini izhar et. Güvene (sikaya) bürün. (Ya da sikayı (güveni, itimadı) iyi öğren). İnsanların elindekinden ümit kesmeyi (Ye'si) ve hoş fakirliği şiar edin. Sana isabet edenlere sabret. Allah'ın taksimde sana ayırdığına razı ol. Allah'ın vadine kesin gözüyle bak. Kendi yaptıklarından korkuda ol. Kâfi miktarda buldun mu artık kendini zorlama. İstemeye vekil edildiğini zayi etme. Her vergisinde Allah'a ihtiyacını arzet. O'ndan kurtuluşu yine O'ndan iste.

Sana zulmedenı affet. Sana vermeyene ver. Sana gelme-

yene sen Allah için git. Seni seveni sen Allah için tercih et. Canını, malını kardeşlerin için sarfet. Dinin hakkında Mevlâ'nın hukukuna riayet et. Ma'ruf olarak (iyilik adına) yaptığın büyük bir şey sana büyük gelmesin. Münkerlerden yaptığın küçük bir şeyi de hafife alma.

Amelde 'ucubdan sakın. Bunun gibi ilminle kendine süs vermekten de sakın. Zahir ilmin bozduğu (tefsir, hadis ve fıkıh gibi Şariat'ın esasları olan ilimlere uymayan) batın bir edebe inanma. İnsanlara isyan pahasına da olsa Allah'a itaat et, ama Allah'a isyanda insanlara itaat etme. Allah için gayretinden hiçbir şey saklama (esirgeme). Kendinden Allah için olan hiçbir ameli çok görme. Allah'ın huzurunda namazına cümleten (herşeyinle) dur. Allah'ın sana zekâtını farz kıldığı şeylerin zekâtını zevkle, istekle ver. Orucunu yalandan ve gıybetten koru.

Komşusunun, miskininin ve yakınlarının haklarını gözet. Çoluk çocuğunun terbiye et. (Varsa) kölelerini rıfk ile muamelede bulun. Allah'ın sana emrettiği gibi enerji dolu ol. Bir hayra niyyet ettin mi hemen yap. Seni şüphelendireni bırak. Mû'minlere merhametten ayrılma. Nerede olursan ol Hakk'ı söyle.

Doğru da olsan çok yemin etme. Belîğ konuşan birisi de olsan konuşmanı geniş tutma. Alim de olsan dine tekellüfe kaçma. İlmi her sözden önde tut. Bütün gayretini sarfettikten sonra dahi (yanılma) korkusundan ayrılma.

Dinin sağlam kaldığı sürece halkla **"Müdarât"** et. **"Müdahane"** den kesinlikle kaçın.⁽⁶⁸⁾ İnsanlarla olan münasebetlerin güzel ahlâkla olsun. Bilmediğin bir hususta **"Allah bilir"** demekten utanma.

Anlatacaklarına isteksiz olanların yanında söz söyleme. Anlatman birisini sana kızdıracaksa onun yanında dinini anlatma. Güç yetiremeyeceğin belaların üzerine gitme. Nefsine, onu horlayıcı şeylerden ikramda bulun. Himmetini kötü ahlâktan temizle. Emin kimselerden başkasıyla arkadaş olma. Sırlarını herkese açma. Kişiye davranışında kapasitesini aş-

ma. Ona, aklının taşıyamayacağı ölçüde ilmî edayla konuşma. Davet edilmediğin bir işe burnunu sokma.

Ulema meclislerine hürmet et. Hikmetli zatların kadrini bil. Sana yapılan iyiliği ve yardımı mükâfatsız bırakma. Cahillerden uzak dur. Sefihlere karşı halîm ol. Yapacağın işlerde Allah korkusu olanlara danış.

Zulme uğramış kardeşine yardım et. Zalim ise onu hakka çevir. Onun sende olan hakkını tamtamına ver. Fakat senin onda olan hakkın için onu kovuşturma. Borçluna kolaylık göster. Dul ve yetimlere rıfk ile davran. "Fukara-i sabirîn" e ikramda bulun. Zenginlerden de bir belaya duçar olanlara acı. Kimseye hiç bir nimetten ötürü hased etme. Kimseyi gıybetle anma. Mes'ul olacağın korkusunu aklına getirerek su-i zan kapısını kendine kapa. Hayra yormayı geniş tutarak hüsn-ü zan kapısını aç.

Allah (cc)'ın sana yakın olduğunu öğren...

Halktan bir şey beklememek suretiyle tamah kapısını kitle. Kanaat etmekle tokluk (ğına, zenginlik, ihtiyaçsızlık) kapısını aç. Allah'a yapacağın zikri, O'na hoş olmayan şeyleri izafe etmekten temizle.

Vakitlerini değerlendir. Gecenin ve gündüzünün alıp götürdüklerini öğren. Her an tevbeyle yenile. Ömrünü üç zamana böl: Bir bölümünü ilme, bir bölümünü amele, bir bölümünü de nefsinin haklarına ve sana lazım olacak şeylere kullan. Gidenlerden ibret al.

İki grubun Allah'ü Tealâ'nın huzurunda varacakları yeri düşün: Bir grup O'nun rızasıyla Cennet'te, bir grup da gazabıyla Cehennem'de...

Allah'ın sana yakın olduğunu öğren. Yazıcı Hafaza Melekleri'ne ikramda bulun. Allah'ın nimetlerinden anlayarak istifade et. Karşılıklarında da O'na sana ve şükür gönder.

Nefsini, birtakım makamları görmeye itham etmekten ve

insanları küçümseyerek Hakk'ı kabulde sefihleşmekten sakın. Zira bu, öldürücü bir zehirdir. O'nun kızmasını hesaba katarak, insanların gözünden düşerim korkusundan uzaklaş. Ecelin yakın olduğunu düşünerek fakirlik korkusunu at. Yaptığın salih işleri elinden geldiğince gizli tut.

Danışma vukuunda (Doğruyu bulmak için) bütün gücünü sarfet. Allah için azim (kesin kararlılık) ile sev. Allah için alâkayı kestiğinde de mütereddid olma. Mütteki ve alim olandan başkasıyla dostluk kurma. Akıllı ve basiretli olandan başkasıyla düşüp kalkma. Senden önce geçen imamlara (Müctehidlere) muktedî, Ümmet'in senden sonra gelecekelrine de muallim ol. Müttekilerin imamı, irşat arayanların sığınağı ol.

Sakın ha! Kimseye bir şikâyette bulunma. Dininle dünyayı yeme. Uzletten nasibini al. Helaldan başkasına el sürme. Haramdan kaçın. Dünyadan yetecek kadarıyla kanaat et.

Edebi ilim bağlarında, ünsiyeti halvet mevzilerinde, hayayı nefsin dar sokaklarında, itibarı (ibret, va'z ve öğüdü) tefekkür vadilerinde, hikmeti havf (Allah korkusu) bahçelerinde ara. Emrine muhalefet ettiğin halde Allah'ın ikramının devam etmekte olduğunu, zikrinden Iraz ettiğin halde O'nun sana halim davrandığı O'nun çok az utandığı halde günahlarını örttüğü ve sen O'na muhtaç olduğun halde O'nun sana ihtiyacı olmadığını öğren.

Nerede Rabbini bilen alim?.. Nerede günahından korkabilen?.. Nerede (Allah'a) kurbiyetiyle sevinen?.. Nerede O'nun zikriyle meşgul olan?.. Ve nerede O'na uzaklığından ürperti duyan... Ey aldanmış, mağfired olunan budur işte!.. Senin perdeleri yırttığını Celîl olan Allah görmedi mi zannediyorsun?..

Ey kardeşim, iyi bil ki, günahlar gaflet iras ederler. Gaflet kasvet (kalp katılığı) doğurur. Kasvet Allah'tan uzaklaştırır. Allah'tan uzaklaşma da Cehennem'e götürür. Ama bunu ancak diriler tefekkür edebilirler. Ölümler ise kendilerini dünya sevgisiyle öldürmüşlerdir.⁽⁷⁰⁾

Bil ki, gündüzün ışığı âmaya fayda vermediği gibi, ilim nuruyla da ancak tekva ehli aydınlanabilir. Ölüye ilâcın fayda vermediği gibi davaları iddiadan ibaret olanlara da edep bir şey kazandırmaz. Sağanak yağmur sarp kayada bir şey bitirmediği gibi, “**Hikmet**”de dünyayı sevenin kalbinde meyva vermez.

Hevasıyla dost olanın edebi azalır. İlminin gösterdiğine ters düşenin cehli çoğalır. İlâcı kendisine fayda etmeyen başkasını nasıl tedavi eder?

Bil ki, bedenlen insanların en rahatı dünyaya karşı zühdü olanlardır. Kalpleri en yorgun ve meşguliyeti en çok olanlar da dünyaya ehemmiyet verenlerdir. Zühde en çok yardımcı olan ahlâk, kısa emeldir. Marifet ehlinin en yakın halleri, Allah’ı (c.c.) kıyamda zikretmeleri halidir. Allah şöyle buyurur:

“**Şüphesiz Allah, üzerinizde son derece rakip (gözetleyici) dir.**”⁽⁷¹⁾

Bil ki, sıdıktan (doğruluktan) daha yakın bir yol, ilimden daha kurtarıcı bir delil ve takvadan daha yeterli bir azık yoktur.

Vesvese vereni çok etmede; fuzuliyi terketmekten daha tesirlisini, kalbi, iç (Sadr) selâmetinden daha çok nurlandırıcı bir şey görmedim. Mü’minin kerametinin tekvası olduğunu öğrendim. Hilminin sabrı, aklının teemmülü, meveddetinin affedip vaz geçişi, şerefının ise tevazuu ve rifkı olduğunu anladım.

Bil ki, kulu için Allah fakirliği seçtiği halde onun zenginliği sevmesi kadere kızmak demektir. Kulu için Allah zenginliği seçtiği halde onun fakirliğe muhabbet beslemesi ise zulümdür. Bunların herbiri marifet azlığından dolayı şükürden kaçmak, ilim eksikliğinden dolayı vakitleri zayi etmektir. Çünkü zenginim iman için fakirlik, fakirin iman için de zenginlik uygun değildir. Nitekim Hadis-i Kudsî’den öğrendiğimize göre Allah şöyle buyurur:

“**Kullarımdan öyleleri vardır ki, imanına fakirlikten**

başkası yaramaz. Eğer onu zenginleştirsem bu onu ifsad eder. (Bozar). Kullarımdan öyleleri de vardır ki, imanına zenginlikten başkası yaramaz. Eğer onu fakirleştirirsem bu onu ifsad eder.”⁽⁷²⁾

Hastalık ve sıhhat için de durum aynıdır. Yani Allah'ı bilen O'nu itham etmez. Allah'tan biraz bir şey anlayan O'nun kazasına razı olur. Şayet ehl-i ilim için şu ayetten başkası bulunmasaydı, bu onlara yine de yeterdi:

“Senin Rabbin ise dilediğini yaratır ve seçer. Onlar için ise muhayyerlik hakkı yoktur.”⁽⁷³⁾

Cahillerin ahlâkından, günahkâklarla beraber olmak-tan,⁽⁷⁴⁾ mağrurların umudundan (akıbetlerinden emin olmaları-
larından) ve ümit kesenlerin ye'sinden (akıbetlerinden ümit kesmelerinden) sakın. Hakk'ı işle. Allah'a güven. Ma'rufu emret, münkeri nehyet... Çünkü Allah'a karşı doğru olana O, nasihatı, başkaları için süslenene de rezileti verir. O'na tevekkül edene O yeter. Güvenini bakasına bağlayan O buğz eder. O'ndan korkanı O emin kılar. Şükredeninkini çoğaltır. İtaat edene keramet verir. O'nu tercih edeni sever.

Sakın ha! Allah'a aklınla din icad etme. Hevan ile amel etme! Hakkı bırakıp batıla sığınma! Tevbeyi unutup da mağfîret umma! İyi bil ki ilim ve amelin ancak; kökü yakîn ile sabitleşeninden, dalı sıdk ile yükseleninden, bitkisi vera' (son derece tekva) ile meyva vereninden, delili korku ile kaim olanından ve perdesi ürperti ile çekileninden razı olunur.

Sakın nefsinden kaynaklanan gevsemeyi kabul etme! Zira tefritte (geri kalmada) kimsenin özrü yoktur ve kimse de Allah'tan müstağnî (O'na ihtiyaçsız) değildir.

Bil ki Allah'ın katındakilere güzel niyyetlerde bulunmak⁽⁷⁵⁾ ve O'nun sevdiklerine muvaffak olmak kişinin saadetindedir. Allah kime hayır dilerse ona akıl ihsan eder, ilmi ona sevdîrir, kendisinden korkmasıyla onu korur, Ona rîfk ile davranır. Kanaat ile onu tok kılar. Bütün kusurlarını ona gösterir.

Bil ki, -Allah sana merhamet etsin- her halin aslı **SIDK** ve

İHLÂS'tır. Yani; sabır, kanaat, zühd, rıza ve üns (mahubla yakınlık kurma) **SIDK**'tan dallanır. Yakîn, havf, muhabbet, iclal, haya ve taizim de **İHLÂS**'tan...

Her mü'minin bu makamlarda bir yeri vardır ki, durumu onunla bilinir.

Mesala "**Hâiftir**" (Allah'tan korkandır), onda "**Recâ**" da vardır. "**Raci**"dir onda "**Rıza**" da vardır. "**Muhibb**" dir, onda "**hâya**" da vardır, denir. Her halin kuvvetli ya da zayıf olması ise kulun imanına ve marifetine göredir.

Bu hallerin her birinin aslı için üç alamet vardır ve bu hallerden her biri bu alametlerle bilinir, tanınır.

Meselâ **SIDK**, üç yeredir, ki, bu üç yer ancak **SIDK**'la tamam olur.

- 1) Kalbin **SIDK**'ı tahkîk-i imanla tamam olur.
- 2) Niyyetin **SIDK**'ı amellerdedir.
- 3) Sözün **SIDK**'I ise konuşmadadır.

SABR üç şeydedir ve onlar ancak onunla tamam olur:

- 1) Allah'ın haramlarından sabır,
- 2) Allah'ın emirlerinde sabır,
- 3) Musibetler anında sevabını umarak sabır...

KANAAT da üç şeydedir:

- 1) Yemeğin bulunması halinde bile az yemek.
- 2) Yoklukta ve çarelerin azlığında tok görünmek,
- 3) İhtiyacın gelip çatmasına rağmen Allah (c.c.) ayırdığı

vakitlerde sükûn ve huzur bulmak.

KANAAT'in bir başı bir de sonu vardır: Başı, imkânı olmakla beraber fuzulî şeyleri terketmektir. Sonu ise her türlü çarenin kaybolmasıyla beraber ihtiyaçsızlığın ve tokluğun var olmasıdır.

Bu noktadan hareketle bazıları:

"**KANAAT RIZA**'dan daha yüksektir." demişler. bununla tamamen kanaatı kastetmiştir. Çünkü **RAZİ** (Rıza gösteren), verilene verilmeyene karışmaz. **KANİ**' ise Rabbi ile yetinmiştir. O'nunla beraber, -Kendine O'ndan gelen hariç- ziyade bir nasip istemez.

ZÜHD üç şeydedir. Bunlar olmadan kişiye **ZAHİD** denmez:

- 1) Elleri maldan-mülkten çekmek,
- 2) Nefsini helalden bile nezih tutmak,
- 3) Ayırarak vakti kalmadığından dünyayı unutmak...

Kişi üç diğer şeyle de **ZAHİDLİĞİ** başarabilir:

- 1) Muratlar sağanağında nefsini himaye etmek,
- 2) Zenginlik bölgelerinden kaçmak,
- 3) İhtiyaç anında bilineni almak...

ÜNS de üç şeydedir:

- 1) Halvetlerde ilim ve zikirle ünsiyet,
- 2) Halvetin de varlığıyla beraber yakîn ile ve marifet ile ünsiyet.
- 3) Her halükârda Allah (c.c.) ile ünsiyet...

RIZA, -**MUHABBET**'in nizamıdır. **TEVEKKÜL**'ün özü ise **YAKİN**'in ruhudur. Anlatırlar ki Eyyub es-Sihtiyânî ve Fudayi b. 'İyâz (r.a.)

“**SADİK**'in **SIDKI** tamam olunca elindekine bile sahip olamaz.”

Gelelim **İHLAS**'ın şubelerine:

Bir defa Allah'ı, benzerlerden ve denklerden, eşten ve çocuktan ayrı tutmadıkça muhlise, **MUHLİS** denmez.⁽⁷⁶⁾

Sonra ise, **TEVHİD**'i ayakta tutmakla Allah'ı dilemesi, farzda ve nafilede niyyetleri O'nun için ve O'nunla birleştirilmesi gelir.

YAKİN'in sahih olması üç şeydedir:

- 1) Kalbin, Allah'a güvenle sükûn bulması,
- 2) Allah'ın emirlerine boyun eğme,
- 3) İlmin önce geçeninden (her şeyin önceden tesbitinden, yani Allah'ın her şeyi olmadan da bilmesinden) korkma, titreme.

YAKİN'in de bir başı bir de sonu vardır: Başı, tume'nînet (İtmi'nân, kalb huzuru), sonu da Allah'la yetinmedir. Zira

Allah şöyle buyurur:

“Ey Peygamber, sana ve mü'minlerden sana uyanlara Allah yeter.”⁽⁷⁷⁾

Ayet-i Kerime'deki “Hasbü”, “Kâfi” demektir. (ki, o da Allah'tır) İktifa eden ise Allah'ın koyduğu hükme razı olan kuldur.

“Yakîn'in sonu” dediğimiz, kulun vasıflarının iman makamında bulunması demektir. Yoksa İlm-i Yakîn'in sonu demek değildir. Zira buna, Allah'ın yarattıklarından hiç kimse erişemeyecektir. Nitekim Allah Rasulü (s.a.v.) şöyle buyurur:

“Hiç kimse Allah'ın künhüne vakıf olamaz.” — Ya Rasulellah, öğrendiğimize göre Meryem oğlu İsa (ASV) su üzerinde yürümüş”, dediler. Efendimiz “Şayet yakîni ve havfı (Allah korkusu) daha da artsaydı havada bile yürürdü.” buyurdu.⁽⁷⁸⁾

Havf (Allah korkusu), ancak yakîn'den sonra olur. Yakînen bilmediği bir şeyden korkanı gördün mü?

Havf (Allah korkusu) üç şeydedir:

İman korkusu: Bunun belirtisi, masiyetlerden ve günahlardan ayrılma ki, müridlerin havfı (korkusu) budur.

Geçmişlerin korkusu: Bunun belirtisi, ürperti, gelecek tehlikeyi endişeyle takip ve vera' (ileri tekva) dır. Bu da alimlerin havfidir.

Eldekini kaçırma korkusu: Belirtisi; Allah'ın heybeti gözün önünde olmak ve O'nu iclâl etmekle beraber Allah'ın rızasını bulmak uğrunda bütün gücünü sarfetmektir. Sıddıkların korkusu da budur.

Havfte (korkmakta) bir dördüncü derece daha vardır ki, onu Allah meleklerle ve peygamberlere (a.s.v.) tahsis etmiştir. Buna “İzâm” korkusu denir. Çünkü onlar, Allah'ın kendilerine emniyet vermesiyle kendi içlerinde emniyette kimselelerdirler. Binaenaleyh, onların korkuları, Allah'a iclâlen ve i'zâmen (hakkıyla yüceleyerek ve ululayarak) taabbüde bulunmalarıdır.

Muhabbet de üç şeydedir ki, bunlar olmadan kişiye “Muhibb-Lillah” (Allah için seven) denmez:

Mü'minlere Allah için muhabbet beslemek! Bunun belirtisi, ezayı onlardan def etmek ve menfaati onlara celbetmektir.

Peygambere Allah için muhabbet beslemek:⁽⁷⁹⁾ Bunun belirtisi, SÜNNET'e uymaktır. Zira Allah şöyle buyurur:

“De ki, eğer Allah'ı seviyor idiyse bana tabi olun ki, Allah da sizi sevsin.”⁽⁸⁰⁾

Allah'a (c.c.) -Taati masiyete tercih etmek suretiyle- muhabbet beslemek... “Nimeti anmak muhabbeti doğurur.” derler...

Muhabbetin de evveli ve sonu vardır. Evveli, Allah'a nimetleri ve ihsanlarıyla muhabbet beslemektir. İbnu Mes'ud (r.a.) der ki: “Kalbler, kendisine ihsanda bulunanı sevecek şekilde yaratılmıştır.”

Muhabbetin en üst derecesi. (sonu) ise, Allah (c.c.)'ın hakkı, muhabbeti gerektirdiği için O'na muhabbet beslemektir.

Ali b. Fudayı (r.a.):

“Allah, Allah olduğu için sevilir.” der.

Bir adam Tavus'a: “Bana bir öğüt ver.” demişti de **Tavus:**

“Sana şunu tavsiye ederim: Allah'ı öyle sev ki, artık hiç bir şey sana O'ndan daha sevimli olmasın. O'ndan öyle kork ki, artık hiçbir şey sana O'ndan daha korkulu gelmesin. Allah'tan öyle bir umutla um ki, bu umut seninle o korku arasına perde olsun. Kendin için razı olduğuna insanlar için de razı ol ve kalk artık! Sana Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve Kur'an'ı anlatmış oldum.”

Cesede göre baş ne ise, HAYA'ya göre İCLÂL ve TA'ZİM de odur. Yani hiçbiri öbürsüz olamaz ve kul Rabbinden haya ettiğinde O'nu iclâl eder. Hayanın en efdali de Allah'ı (c.c.) mürakabedir. (gözetmedir)

MÜRAKABE de üç şeydedir:

Amel etmek suretiyle isyanında Allah'ı MÜRAKABE,
Terketmek suretiyle isyanında Allah'ı MÜRAKABE,
Niyyetler de ve Havatır'da mürakebe... Zira Allah Rasülü
(s.a.v.):

“Allah'a, O'nu görüyormuşsun gibi ibadet et. Çünkü sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyordur.”⁽⁸¹⁾ buyurur.

Allah'ı (c.c.) mürakebe edebilmek genelde; geceyi namazla, gündüzü oruçla geçirmekten ve malını Allah yolunda harcamaktan çok daha yorucu gelir.

Hız. Ali b. Ebi Tâlib'in (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir:

“Allah'ın yeryüzünde bir kabı vardır. İşte kalbler bu kaptır. Binaenaleyh O, onlardan ancak süzüleni, durulani ve inceleni kabul eder.”

Bu, şu demektir:

Kul Allah için kalbini, O'nun; emirlerine ve nehilerine uymakla, sıdkı müşahede etmekle ve ilerisi için endişeli bulunmakla temizler. (Sanki O girecek diye oradan her şeyi süpürür atar). Rasulüllah için, getirdiği herşeyi sözüyle, işiyle ve niyetiyle kabul etmek suretiyle temizler. Mü'minler için de ezayı onlardan alıkoymak, menfaatı onlara ulaştırmak suretiyle temizler.

(Yukarıda “Durulani” diye terceme ettiğimiz) “SALUBE” kelimesinin manası: Allah'u Tealâ için hadleri uygulamada ve emr-i Bil-Ma'rûf ve Nehy-'Ani'l-Münker'de kuvvetleşti demektir.

(“İnceleni” diye gösterilen) “RAKKA” kelimesinden de söz edelim: Rikkat, iki türdür. Ağlamakla olan rikkat, re'fetle (acıma duygusuyla) olan rikkattır.

Tevfik sadece Allah'tandır. O bize yeter. Ne güzel vekildir O...⁽⁸²⁾

DİPNOTLAR

1- Burada adı edilen teknik tasarrufları terceme etmek hem imkânsız hem de faydasız olduğu için kaydına lüzum görmedik;

2- (1) Bunu doğrulayan delilleri “er-Ri’âye” ve “et-Tevehhüm” adlı eserlerinde bulabilirsiniz. Binaenaleyh, kalbinin yumuşaması, gözünün yaşarması ve nefsinin ve ahiretinin bilmediğinin hallerini bilmen için bu iki kitabı okumalısın.

(2) Yakut’un “Mu’cemü’l-Üdebâ”sında, İmam Şafil’in hal tercemesinde (17/299) şöyle denir: Mus’ab ez-Zübeyri’-den şunları söylediği nakledilir:

“Babamla Şafil birbirlerini şiir okurlardı. Şafil, Huzeyl’in şiirini ezbere okudu ve dedi ki: Ehl-i Hadis’ten böyle birini göremezsin, çünkü onlar şiir öğrenmezler.”

(3) el-Münevî, “Feyzü’l-Kadır”de (4/431) şöyle der: “İbn’ Arabî demiştir ki: İlmi Kelam şerefli olmakla beraber insanların çoğunun ona ihtiyacı yoktur. Bilakis bir bölgede bu hususta bir kişinin bulunması yeter. Ama çeşitli dini konulardaki alimleri böyle değildir. Zira insanlar Şeriat alimlerinin çoğalmasına muhtaçtırlar. Bir insan; felsefe bilimini kabul edenlerin -cevher, araz, cisim, cismanî, ruh, ruhanî gibi- terimlerini bilmese Allah ona bir şey sormaz. Soracağı, mükellef oldukları vacip ilmihal bilgileri olacaktır.”

(4) Tirmizî, es-Sünen (5/278). Tirmizî: “Hasen, garip bir hadistir. Bundan başka şeklini tanımıyorum.” diyor.

Hız. Ebu Hureyre (r.a.)’nin naklettiği bir Hadis-i Şerifte şöyle denilmektedir: “Ehl-i kitap Tevrat’ı İbranice okuyorlar, Müslümanlara Arapça izah ediyorlardı. Bunun üzerine Rasulüllah Efendimiz: (Ehl-i Kitabı tasdik

etmeyin, tekzib de etmeyin. Biz Allah'a da, bize indirilene de... İnanđık, deyin) buyurdular. (Tecrid-i Sarih 11/51) (Mütercim).

3- 1) Kur'an-ı Kerim, el-Enfal, 42

2) Kur'an-ı Kerim, er-Ra'd, 19, 20, 21

3) Kur'an-ı Kerim, el-En'am, 153

4) Bu hadis; **Ahmed, Ebu Dâvud, Tirmizi ve ibnü Mâce'nin el-İbrâz b. Sâriye es-Sülemî'den rivayet ettikleri hadisin bir kısmıdır. Hadiste geçen (Nevâcıt) kelimesi (Arka dişler) demektir. "Arka dişlerinizle sünnetimi ısırın."** diye emir buyurmak, ona sınıksıkı sarılmak ve ayrılmamaya gayret etmekten kinayedir. (Nitekim tercemede "ısırıcasma" ifadesiyle bu manayı göstermeye çalıştık.) Tıpkı arka dişleriyle bir şeyi yakalayan ve elinden çakmaması için ısırın bir kimsenin yaptığı gibi...

Muhkem- Kendisinden maksadın ne olduğu, tebdile, tağyire yani tahsis ve te'vile yer bırakılmadan kesin bir ifade ile bildirilen nasslardır.

Müteşebih ise; Lâfzı sebebiyle manası gizli olan ve öğrenilme ümidi de bulunmayan ayetlerdir. (Mütercim)

(5) **Kur'an-ı Kerim** el-Bakara, 257. İmam Muhasibî'nin bu sözünden şöyle bir mana çıkıyor: Allah'u Teala'ya yol bulma ve nefsi ıslah ve tezkiye etme işi bir Şeyhe bağlanmaya ve el tutmaya bağlı değildir. İlme sarılmak; Allah'ın emrettikleriyle, kitap ve sünnetin ihtiva ettiğiyle, bu ümmetin ilk halkasının yaşadıklarıyla amel etmek, bunun yegâne yoludur.

Binaenaleyh, irşad arayan herhangi bir adam, Allah'ın kitabıyla, Rasulünün sünneti ile, Raşit Halifeler'in ve salih selefimizin yoluyla amel ederse hidayet yoluna girmiştir, hidayeti ve doğru yolu bulmuş olarak Allah'a yönelmiştir demektir. Çünkü Kur'an ve Sünnet, kendi zatları itibarıyla Allah'a götüren ve ruhu ve nefsi en alasıyla tezkiye edendirler.

Bukonuda birçok ayet ve hadis de vardır. Bu ayetler cümlesinden şunları sayabiliriz:

"Şüphesiz bu Kur'an öyle bir şeye doğrultup götürür ki, o en adil ve en doğru bir yoldur. Güzel güzel amellerde bulunan mü'minlere kendileri için muhakkak bir ecir olduğunu da müjdeler o.." (Kur'an-ı Kerim, el-İsra, 9)

"Eğer bu Kur'an'ı biz dağbaşına indirseydik muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün." (el-Haşr, 21)

"O, (Allah) mü'minler içinde kendilerinden bir peygamber gönderendir ki (bu), onlara ayetlerini okur, onları temizler." (el-Cum'a, 2) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in temizlemesi yani tezkiyesi ortadandır. Sözleriyle

ve fiilleriyle kıyamete dek de devam edecektir. Allah Rasulü'nün sözleri ve fiilleri önceden de sonralarda da esas hîdayet edici ve esas öğreticidirler. Elhamdülillah yazılmış ve zaptu-rapt altına alınmışlardır da...

Sözünü ettiğimiz hadisler cümlesinden olarak da şunları zikredebiliriz:

Müelilifin az önce kaydettiği Hadis-şerif: **“Benim sünnetime ve benden sonra gelecek raşit halifelerimin sünnetine sarılın. Çene dişlerinizle ısırıcasına sımsıkı tutuverin onu.”**

Siz de iki şey bıraktım ki, onlarla amel ettikçe sapmayacaksınız: Allah'ın kitabı ve benim sünnetim.”

“Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”

Buna göre bazılarının:

“Sadece Kur'an-ı Kerim okumakla ve Allah Rasulü'nün hadislerini öğrenmekle, kalbî hastalıklara kendi başına çare bulacağını zannedenler yamılmıştır. İşte bu yüzden Rasulüllah'ın ashabı sırf Kur'an okumak suretiyle kendi kendilerinin doktoru olamamışlardır. “Şeklindeki sözleri Rasulüllah'a karşı sırf kendi uydurmalarıdır. Allah'ın kelamını da, Rasulüllah'ın kelamını da âtil kılmak ve yürürlükten kaldırmaktır. Elde olanı kaçılmaktan, hidayette iken sapıtmaktan Allah'a sığınırız.

Ayrıca asrının sofîyye şeyhi, Şeyh Nefzi'nin **“er-Rasállüs'-Suğrá'** sına da bak.

Mütercimnin notu:

“Üstad Abdülfettah'ı yazdıklarıyla olsun tanımamış olsaydık bu sözlerini bir nakışa addederdik. Çünkü bu ifadeler bir şeyhe bağlanmanın Kur'an ve Sünnet dışında bir yol olduğu kanaatını ifham ediyor. Öyle olsaydı elbette üstada doğru denilirdi. Ama herhangi bir şeyhe, yani gerçek bir mürşide bağlanmanın Kur'an'a ve sünnete daha da bağlı olmak demek olduğunu muhterem üstadın, en çok takdir ettiği hocalarından olan **Zahid el-Kevseri'**den duymuş ya da **“İrgâmu'l-Merid"** adlı değerli eserinden okumuş olmamasına imkân yoktur. Vakıa, bilhassa Arap aleminde görülen ve şer'i gayelerin dışında evrâd ve ef'alla meşgul olan şeyhleri tanyanların değerli üstadımız gibi yoğurda üflemeleri haklı görülebilir ama, sahte mürşidlerin varlığı derpiş edilerek sahte olmayanlarından da kaçmanın, sahte peygamberlerin varlığını ileri sürerek muaheze ettiğimiz anlaşılmasın. Üstadın kadrini bilenlerden ve kendi seviyesini görenlerdeniz. Biz sadece yanlış anlaşılmaya müsaid bir konuya dikkat çekmek istedik.”

6) Bu; İmam Ahmed, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesefi, Tirmizi, İbnu Mâce, Dârimî ve daha başkalarının Numan b. Beşir'den rivayet ettikleri hadisin bir kısmıdır. Zikredilen lâfız Tirmizi'dedir.

“Onları terketmek, yapmaktan daha hayırlıdır.” cümlesinin zahirine bakılırsa hadisin rivayetinde göremedim. Onun için de bunu parantezin dışında bıraktım. **Tirmizi** rivayetinin tamamı şöyledir:

“...aralarında ise şüpheli şeyler vardır ki, insanların çoğu, bunların he-
laldan mı, yoksa haramdan mı olduğunu bilmezler. Kim bunları dini için,
kötülükten kaçınmak maksadıyla terkederse selamettedir. Kim de bunlardan
bir şeye yaklaşırsa harama düşeceğinden korkulur. Nasıl ki, koruluğun et-
rafında hayvan güdenin oraya düşeceğinden korkulduğu gibi. Uyanık olun!
Her kralın bir koruluğu vardır. Uyanın! Allah'ın korusu da haram kıldığı
şeylerdir.) Yani O'na isyan etmelerdir.

Buhari ve **Müslim** kendi rivayetlerinde şu cümleyi de ilave etmişlerdir:
“...Uyanık olun! bedende bir et parçası vardır ki, o sağlamsa bütün beden
sağlamdır. O bozulunca da bütün beden bozulur. Uyanık olun, o kalbtir.”

Allâme Zeynüddin b. Münnir, **Sahih-i Buhari**'ye yaptığı şerhte,
Buhari'nin “Şüphelilere düşen harama düşer.” rivayetinde der ki:

“Onun zâhid ve örnek üstadı **Şeyh Ebu'l Kâsım b. Mansûr el-Kabbârî el-İskenderânî** der ki: Mubah, kulla mekruh arasında bir ge-
çittir. Binaenaleyh, mubahları çok yapan mekruha doğru yol alır. Mekruh ise
helalla haram arasında bir geçittir. Mekruhları çok yapan da haramın yoluna
girer.

(7) **Niyet: Kalbin bir şeye yönelmesi, onu yapmaya ya da terketmeye karar vermesidir.**

(8) **Diyorum ki: İşte bu, Müslüman kuluna Allah'ın en büyük nimet-
lerindendir. Çünkü o, nietine göre karşılık göreceği için- Allah'ı memnun
eden hayırlara çokça niyet edebilir. Bununla da, aslında yapmadığı salih bir
amel karşılığı güzel güzel sevaplar biriktirmiş olur. Fakat niyet etmiş ve
imkan bulduğunda da niyetinin gereğini yerine getirmeye karar vermiş ol-
mak şartıyla...**

**Kötü niyet de böyledir. Böyle niyet sahibi de hesaba çekilecektir. Ger-
çekleştirmeye karar verdiği bir kötülük için, -Allah'ı gözetmekten başka bir
şeyden dolayı, mesela gücü yetmediği, utandığı, insanlardan korktuğu ya da
bir yolunu bulamadığı için onu yapamamış olsa bile- cezaya çarptırılacaktır.**

**Öyleyse Allah için niyetini halis tut ve iç dünyanı güzelleştir de mah-
lukatın Rabbinden karşılığını bul.**

(9) **Buhari ve Müslim, Ömer b. Hattab'dan...**

**Selefin, niyetin kontrolü ve şaibelerden kurtarılması hakkında birtakım
görüşleri vardır:**

Yusuf b. Esbat: "Niyeti bozulmaktan kurtarabilmek, amel ehli için, uzunca meşakatlardan daha zordur."

Süfyan es-Sevrî: "Ben, bana niyetimden daha zor gelen bir şeyle uğraşmadım. Çünkü niyetim içimde terz yüz dönebiliyor."

Nâfi b. Cübeyr'e: "Cenazede bulunmadınız?" dendi. Diyene: "Tıpkı senin gibi. Taki niyet edeyim" karşılığını verdi ve birazcık düşündükten sonra şöyle dedi: "Sen devam et!" (Hafız İbnu Recep "Cami'ul-Ulûm vel-Hikem, s. 9; İbnu Ebi'd-Dünya'nın "Kitâbul-İhlâs ven-Niyye" adlı eserlerinden.)

(10) Bu söz, Ebu Hureyre (r.a.)'nin Resulüllah'tan rivayet ettiği bir hadis-i şeriftir. Bu hadisin sözleri; İmam Ahmed, Neseî ve Tirmizî'de ve Hakim'in "el-Müstedrek"inde ve İbnu Hibban'ın Sahih'inde şöyledir:

"Gerçek Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların selamette olduğu, gerçek mü'min de, kendisinden insanların kan ve mallarından emin olduğu kimsedir." Bu "el-Câmius-Sağîr"de de böyledir. Şarih el-Münâvî, "Feyzul-Kadir" adlı eserinde (6/270), Hakim'in rivayetinde bir ilavenin daha olduğunu söyler ve o ilaveyi de şöyle gösterir: "Gerçek mücahid, Allah'a taat hususunda nefsiyle cihad eden ve gerçek muhacir de hataları ve günahları terkedendir."

(11) İbnu Kayyim el-Cevziyye'nin "Hatıra" ve "Fikra" (Kalbe bir an uğrayıp geçen düşünceler) ve bunlarla ilgili şeyler hakkında son derece dakik ve nefis tesbitleri vardır. O kadar doğru ve o kadar gerçek anlatmıştır ki, sanki Nübüvvet mişkâtından süzölmüş şeylerdir bu söyledikleri... İşte ben de sana bu bölümü naklediyor ve bunların üzerinde iyice düşünmeni umuyorum. Çünkü senin için bunlarda, dinin adına da dünyanın adına da hayır vardır. Merhum, "el-Fevâid" adlı kitabından (s. 31 ve 173, 173, 174; 1344 Mısır Müniriyye baskısı.) şunları söylüyor:

"Hatıra"yı at. Onunla savaşa gir. Savaşmazsan karar ve niyete dönüşür. Bunu da kovamazsan uygulama safhasına geçer, fiil olur. Bu fiili ziddiyle değiştiremezsen adet halini alır. O zaman da onu bırakıp başkalarına geçmen zorlaşır.

Bilmiş ol ki, ihtiyarî olan bütün ilimlerin başlangıcı kalbe doğan ilk duygular ve fikirlerdir. (Havâtır ve Efkâr). Bunlar tasavvuf ve tasarlamaları peşinden getirir. Tasavvuf iradelere götürür, iradeler de o fiilin meydana gelmesini gerektirir. Artık fiil doğmuştur. Bu fiilin çokça tekrar edilmesi adeti netice verir. İşte bütün bu mertebelerin salahı, kalbe ilk doğan (hatraların, fikirlerin) salahıyla, fesadı da yine onların fesadıdır.

Öyleyse (havatırın) salahı (Yani sağlam ve yararlı olmaları). Kendi sahibini ve ilahını gözetmeleriyle mümkündür. O'na yükselmeleriyle, O'nun

sevdiği ve razı olduğu şeyler etrafında dönüp durmalarıyla mümkündür. Bütün hidayetler O'nun katındadır. Ve O'nun tevfiğiyle bütün irşadlar... Bütün hıfz ve eman, kuluna O'nun sahip çıkmasıyla. Bütün sapmalar ve şakavetler de kulun O'ndan dönmesi ve yüz çevirmesiyledir.

İyi bil ki, havatır ve vesveseler taalluk ettikleri şeyleri fikre götürürler. Fikir onları alır tezekküre götürür. Tezekkür alır iradeye götürür, irade alır amele ve uygulamaya götürür. Derken muhkemleşirler ve adet oluverirler. Binaenaleyh, onları daha işin başında iken reddetmek, kuvvet kazanıp tamamladıkları zaman söküp atmaktan çok daha kolaydır.

Bilinen bir gerçektir ki, insana havatırı (kalbe doğan duyguları) temelli öldürme ya da söküp atma gücü verilmemiştir. Çünkü onlar ona, nefesin hücum etmesi gibi hücum ederler. Ama şu var ki, iman ve akıl gücü, onların en güzelini kabulde, onu beğenmekte ve onun kendisini mesken etmesinde; diğer yönden de, en çirkinlerini atmada, onları kötü görmeye ve onlardan nefret etmeye insana yardımcı olur.

Allah'u Teala nefsi, durmadan dönen bir değirmen gibi yaratmıştır. Öğütecek bir şeyler bulması gerekir. İçine hububat konursa onu öğütecektir. Toprak ya da çakıl konursa onu da öğütecektir.

(İşte nefiste dolaşan havatır ve efkâr, değirmene konan hububat menzilesindedirler. Bu değirmen asla boş da durmaz. Devamlı birşeyler konulmak ister. Binaenaleyh, bazı insanların değirmeni hububat öğütürün çıkarır. O da bu unla hem kendisine hem de başkalarına faydalı olur. Çoğu da kum, çakıl, saman ve benzeri şeyler öğütür. Hamur ve ekmeğe yapma zamanı gelince de onun gerçek maddesi ortaya çıkar.)

(12) Hatra hakkında İmam Birgivi'nin "Hadis-i Erba'ın" ine yine kendisinin yaptığı şerhte, niyyetle ilgili birinci Hadis-i Şerifin açıklamasında çok güzel izah ve ifadeler mevcuttur. İlgilenenlerin bakmasında fayda vardır. (Mütercim.)

(12) Tirmizî, Sünen'inde (9/282) "Kıyametin alametleri" bablarından Hz. Ömer (r.a.)'in bu sözünü şu ifadelerle kaydeder: "Siz kendinizi hesaba çekilmezden önce siz nefislerinizi hesaba çekin ve en büyük sunuş için hazırlanın. Zira dünyada iken nefisini hesaba çekenin, kıyamet günü muhasebesi çok hafif olacaktır." Tirmizî sonra da şunları söyler: "Meymun b. Mihrân'ın şöyle dediği nakledilir: "Kul; ortağını, nereden yiyor, nereden giyiyor diye hesaba çektiği gibi kendi nefisini de hesaba çekmedikçe müttekî olamaz."

Allâme el-Münâvî de "Feyzül-Kadir" de (5 / 67) şunu nakleder: "Şeyh İbnü Arabî der ki: "Bizim şeyhlerimiz konuştuğları ve yaptıkları şeyler hususunda kendilerini hesaba çekerlerdi. Bunu bir deftere de kaydederdilerdi, yatsıdan sonra nefislerini tekrar hesaba çeker ve defterlerini geti-

rerek o gün kendilerinden sadır olan söz ve işlere bakarlardı. Her birine hak ettiğiyle karşılık verirdi; istiğfarı gerektiriyorsa istiğfar, tevbe gerektiriyorsa tevbe ederlerdi. Ya da gereği şükürse şükreder ve yatarlardı. Biz bu hususta onlara “**Havatır**”ı da ilave ettik. Yani nefislerimizin konuştuğu bizim de niyyet ettiğimiz şeyleri de kaydediyor ve nefislerimizi onlarla da hesaba çekiyoruz.”

(13) Yani aklının alacağı tedbirlere son derece güvenme. Zira aklın basiretinin de son bulacağı sınırlar vardır. Öyleyse sana düşen, emrettiği sebeplere sarılmakla beraber tedbirinde Allah'a teslim olmaktır. Sonra da işin akıbetinde sana vereceği ya da vermeyeceği şeyler hususunda işi O'na bırakırsın. (Tefvî-i Umûr edersin). Çünkü O, sana senden daha çok acır ve sana faydalı ya da zararlı olacak şeyleri senden daha iyi bilir.

“**Tefvîz-i Umûr**” hakkında Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin dilimizle kaleme aldığı “**Tefviznâme**” adlı mısraları okunmaya değer. (Mütercim).

(14) İbnu Kayyum el-Cevziyye “**el-Fevaid**” adlı eserinde (s. 32) der ki:

“Allah bir kimseyi cennet için yaratmışsa onun armağanları hep zorluklar cinsinden gelir. Bir kimseyi de cehennem için yaratmışsa onun armağanları da hep şehvetler cinsinden gelir.”

(15) Kur'ân-ı Kerim, es-Saff, 3

(16) Bakabildiğim bütün sahih, zayıf ve mevzu hadis kitaplarının hiçbirinde bu hadise raslayamadım. Doğrusunu Allah bilir.

(17) Hadisin Süyûd'nin “**el-Câmlus-Sağır**”indeki metni şöyledir:

“Seçkinleriniz; görülmesi size Allah'ı hatırlatanlar, konuşması ilminizi artıranlar, ameli de Ahiret hakkında sekinizi artıranlar, ameli de Ahiret hakkında sekinizi artıranlardır.” Bunu el-Hâkim et-Tirmizi, Abdullah b. Amr b. el-Ass'dan rivayet etmiştir. el-Münâvî, “**Feyzül-Kadir**”de (3/468) bunun şerhinde der ki; “İbnu Amr” “Ya Rasulallah, kiminle hemhal olalım?” diye sordu da, Efendimiz bunu o zaman buyurdular. Yine el-Askerî de bunu İbnü Abbas'tan rivayet etmiştir.”

Bana göre, hadisin bu iki kaynağa nisbet edilmesi, bu hadisin zayıf olduğuna işaret ediyor.

(18) Müracaat ettiğim hadis kaynaklarında bu hadisi de bulamadım. Allah bilir. Hafız İbnü Recep el-Hanbelî, “**Şerhu-Hadisil- 'İlm**” de (s. 17 - 21) dyor ki:

“Rasulüllah'ın meşhur hadisi, “Cennet bahçelerine uğradığınızda nasiplenin.” İrad buyurulduğunda, “Cennet bahçeleri nedir?” dediler de, O da;

“Zikir halkalarıdır.” buyurdular.”

İbnu Mes’ud (r.a.) bu hadisi andığında derdi ki: “Zikir halkalarıdır, demekle hikâyecilerin halkalarını değil, fıkıh öğrenilen halkaları demek istiyorum.” **Enes’ten** de aynı mana nakledilmiştir.

Atâ el-Horasânî de şöyle der:

“Zikir meclisleri; helal ve haramın, yani nasıl satarsın, nasıl alırsın, nasıl namaz kılarırsın, nasıl oruç tutarsın, nasıl nikâhlar nasıl boşarsın, nasıl hac yaparsın... gibi şeylerin öğrenildiği imeclislerdir. **Ebu Süvvar el-Adevî**, ilim müzakere edilen bir halkada idi. Yanlarında bir de genç delikanlı vardı onlara: “Kalkın sübhanellah, elhamdülillah diyelim (Zikredelim)” deyince **Ebu Süvvar** kızdı ve: “Yazık sana be! Peki biz ne yapıyorduk?” diye çıkışverdi.”

Kur’an-ı Kerim’in tefsiri müzakere edilen, **Rasulüllah’ın** sünneti nakledilen ve dinin fikhî meseleleri öğrenilen ilim toplantıları da zikir meclislerindedir. Bunlar için toplanmak, meclislerde tesbih, hamd ve tekbirle yapılan zikrullah toplantılarından daha üstündür. Zira bunlar ya farz-ı ayın, ya da farz-ı kifayedirler. Ama sırf zikrullah sadece bir tatavvu’dan, nafileden ibarettir.

Şunu demek istiyoruz: Zikir meclisi sadece; tesbih, tahmid ve tekbirle Allah’ın ismi anılan meclislere denmez. Allah’ın emirleri, nehiyeleri, helal haramı, sevdiği ve memnun olduğu şeylerin anlatıldığı meclislere de zikir meclisi denir. Belki de bu nevi zikir, diğerinden daha faydalıdır da. Çünkü, helalın ve haramın belli bir ölçüde bilinmesi alakalı olduğu oranda her Müslümana farzdır. Fakat dil ile yapılan zikrullahın çoğu ise tatavvu’dur. Farz namazlarda olduğu gibi bazan vacip de olabilir. Ama Allah’ın emrettiğini, sevdiğini ve razı olduğunu ve sevmediğini bilmek ise, bunlardan birine ihtiyacı olan herkese vaciptir. İşte bunun için “İlim talepetmek her Müslümana farzdır.” diye rivayet edilmiştir.” (Muhakkik)

Bu ifadede yer alan “Allah için, mü’minler için nasihat...” metinde az sonra yer alacak ve 20 nolu dipnotla kaynağı belirtilecek hadis-i şeriften muktebestir. Şerhlerine müracaat etmeden anlaşılması zor bir hadis olduğu için bu hadisin mealini ve **Ahmed Naim Efendi’nin** buna yaptığı izahı burada vermeyi uygun görüyorum. Hadis-i şerifin mealı şöyle:

“**Ebu Rukayye Temim b. Eva ed-Dârf** radiyellahu anhten:

Demmiştir ki, **Nebiyi-yi zışan Sallallahü aleyhi ve sellam Efendimiz** şöyle buyurdu: “Din hemen nasihatır. Din hemen nasihatır. Din hemen nasihatır.” “Ya Rasulellah, kimin için nasihat?” diye sorduk. “Allah için, Kitabı için, Rasulü için, **Elimme-i müslimin ve âmmeşi müslimin için.**” buyurdular. (Bu gîşi gönülünden çıkarıp mansuhun-lehin hayrım, kemalini halisane

arzu etmektir ki, buna -tam mukabili olmamakla beraber- “Hayır-‘hahlık” ile “Hayr-endişlik”den iyi bir tabir bulamıyorum... (Mütercim)

(19) Fâtır Suresi, Ayet: 38

(20) Müslim, Temmim erd-Dârî’den rivayet etmiştir.

(21) “Doğruluk birr’e götürür.” demek, amel-i salihî ulaştırır, demektir.

Hafız Ebu Nu’aym, “el-Hilye”de (2/359) **Malik b. Dînar**’ın hayatı bahsinde, **C’afar b. Süleyman ed-Dab’î**’den şunları nakleder:

“**Mâlik b. Dînar**’ın şöyle dediğini duydum: “Doğrulukla yalan, kalpte çatışma halindedirler. Tâ ki biri diğerini çıkarıncaya dek. Doğruluk zayıf olarak peyda olur. Tıpkı hurma bitkisi gibi. Nitekim hurma fidanı tek bir dal olarak peyda olur. Bir çocuk kırsa gövdesi yok olur. Bir keçi yese gövdesi yok olur. Derken sulandıkça yayılır, sulandıkça yayılır. Nihayet sağlam ve köklü bir gövdeye sahip olur. Gölgenilecek bir gölgesi, yenecek bir meyvesi oluverir.

Doğruluk da böyledir. Kalpte zayıf olarak ortaya çıkar. Derken sahibi onu bulmaya çalışır, Allah artırır, o bulmaya çalışır Allah artırır. Nihayet Allah onu ona bir bereket kılar da sözü, günahkârlara bir deva oluverir.”

Cafer devamla:

“Sonra **Malik b. Dînar**, böylelerini görmediniz mi? diye sordu ve kendisine hitaben, yine kendisi, evet biz gördük, dedi. **Hasan Basri**, **Said b. Cubeyr** ve benzerlerinden bir adamın sözüyle Allah insanlardan nice grupları ihya eder, diye de ilave etti.”

(22) Asıl nüshada “Ne ile anılmamı istiyorsan...” yerine, “Ne ile anılmasını istiyorsa...” ifadesi vardır. Bizim kadettiğimiz, Mağribiyye nüshasında olan şeklidir.

(23) Müellifimiz **Muhasibî**’nin bu manada “**et-Tevekhüm**” adını verdiği nefis bir eseri vardır. 1357’de Mısır’da basılmıştır. Bu kitapta; Cehennemlilerin hisselerinden, ateş girmezden önce ve girdikten sonra bulacakları nimet, ikram ve mükafatlardan bahseder. Bütün onları ve bunları derece derece anlatır. Öyle ki sanki gözünle görmüş ve direkt irtibat kurmuş gibi olursun. Bu kitabını manalı ve seviyeli bir dille yazmış, tesirli ve edebi bir üslup kullanmıştır. Öyle ki okuyucuya ürperti ve ibret verir. Ahiret âmeli için uyanma husule getirir... Hulusa okuman gerekli bir kitap. Allah senin de benim de sahibimle olsun.

(24) **Süyûtî**, **el-Camius-Sağîr**’de bu hadisi benzeri ifadelerle alır ve **Taberanî**’nin de **Ebud - Derdâ**’dan rivayet ettiğini söyler.

Münavî, “**Feyzu’l-Kadîr**”de (3/261) der ki:

“Münzirî bu adamın zayıf olduğunu söylemiştir.

Heysemî de: Bu hadisin ravilerinde **Muhammed b. Said b. Hasan el-Maslûb** vardır ki son derece yalancıdır, der. Bunu söyleyen başkaları da vardır.”

(25) Kur'an-ı Kerim, el-Fürkân; 63

(26) **Mâlik b. Dînar:** “Müttekiilerin düğün ziyafeti Kiyemet Günü'nde olacaktır.” derdi. Aynı şey **Ebu Nuaym**'in “el-Hilye”sinde de (2/380) vardır.

(27) Bu hadisi **Beyhaki**, “**Kitabü'z-Zühd**”de zayıf bir senedle rivayet etmiş olmakla beraber hadise **Enes** hadisiyle de bir şahid vardır.

(28) **İmam Ş'arani (r.a.)** “**keşfu'l-Gumme**” adlı eserinde (1/10) der ki:

“Şeriatimizin sahibi **Rasulüllah**'ın (s.a.v.) yürümediği her yol karanlıktır. Hiç kimse böyle bir yolda selamete olacağından ve felakete düşme-yeceğinden emin değildir.” Yine der ki:

“Nasıl olursa olsun Şeriat'la beraber yürüyün, keşifle yürümeyin, çünkü o yanlıtır. Tarikat yolunda kendilerine bir parıltı gösterilince, fıkıh mütalaa etmeyi bırakan ve -cehaletlerinin eseri olarak- buna, perdedir, diyen sofilerin aksine fıkıh kitaplarını çokca mütalaa etmek gerekir.”

Bu satırları, **İbnu'l-İmâd el-Hanbeli** “**şezeratü'z-Zehab**” adlı eserinde (7/374) **şa'rânî'nin** hal tercemesini verirken nakleder.

İmam Gazali de “**el-İhya**”da (1/37 - 38) şunları anlatır:

Cüneyd (r.a.) anlatır: Şeyhi **Seriyy**, kendisine bir gün:

- Benim yanımdan ayrılınca kiminle oturursun? diye sormuş. **Cüneyd** diyor ki, bende:

- el-Muhasibî ile, dedim.

- Evet, dedi. Onun ilmini ve edebini al, ama boş sözlerini ve kalamcılara verdiği cevapları bırak!...”

Yanımdan ayrılırken de şöyle dediğini duydum:

- Allah seni, hadis (ilim) sahibi olmak sufi yapsın, sufi olarak hadis sahibi yapmasın.

İmam Gazali devam ediyor

“Bu sözde; önce hadis (ilim) tahsil edip de sonra tasavvufa girenlerin felah bulacağına, ilim tahsil etmeden tasavvufa girenlerin ise kendilerini tehlikeye attıklarına işaret vardır.” Bunlar Şer'i hükümler helal ve haramlar

demek olan zahir ilmini zemmederler, onunla uğraşanları tenkit eder ve gözlerinin perdeli olduğunu, işin kabuğuyla uğraştıklarını söylerler.”

(29) Bu hadisi, bu kelimelerle Buhari, “el-Târihü'l-Kebîr”inde, değerli sahabi Vâbisa b. Ma'bed el-Esedî'den (r.a.) rivayet etmiştir. Süyûtî'nin “el-Camiu's-Sağîr”inde aynıdır. Nevevî bunu “Kırk Hadis”inde 27. Hadis olarak, buradakinden daha geniş bir metinle kaydeder. Sonunda da: “Hasen bir hadistir. Bunu İmam Ahmet b. Hanbel ve İmam Dârimî'nin mûsnedlerinden hasen bir isnatla naklettik.” der.

“İmam Gazali, “el-İhya”da (5/6), bu hadisten söz açıldığında der ki:

“Böyle fetva sorulabilecek kalp ne kadar da azdır!.. İşte bu yüzden Efendimiz herkesi kalbinden fetva sormaya havale etmemiş durumunu bildiği için bunu sadece Vâbisa'ya söylemiştir.”

Allâme el-Münavî, “el-Câmiu's-Sağîr” şerhi “Feyzu'l-Kadir”de (1/495) şunları söyler:

“Bir kısım alimler şöyle demişler: Bu hadisteki hitabın herkese şamil olduğunu farzetsek bile söz yine, kalbini Allah'ın yakîn nuruyla açtığı, bir başkasının da ona, şer'i delil göstermeden sırf zaman ve arzuya dayanarak, fetva verdiği kimse içindir. Aksi halde, verilen fetvaya kalbinde-ınışirah bulmasa bile uyması gerekir.”

Hafız İbnu Recep de “Câmiu'l Ulûmî ve'l-Hikem” adlı eserinde (s. 221 - 222) der ki:

“Bu hadis gösteriyor ki, Allah, kullarını Hakk'ı bilmek Hakk'ta rahatlamak ve Hakk'ı kabul etmek fitratı üzere yaratmış, bunu sevmeyi, zıddından da nefret etmeyi tabiatlarda toplamıştır. İşte bu yüzden Allah'u Teâla, emrettiklerine (MA'RUF), nehyettiklerine de (MÜNKER) adını vermiştir. Mü'minlerin talplerini de ancak kendisini zikretmekle mutmain olacağını bildirmiştir. Yani Vâbisa Hadisi, işin içine şüphe girdiğinde kalbe müraccat edilmesi gerektiğini gösterir. Bu durumda kalbin rahat ettiği, gönlün ınışirah bulunduğu şey BİRR ve helal olacaktır. Aksi ise günah ve haram olacaktır.”

Allâme İbnu Hacer el-Heytemi el-Mekki ise “el-Fethu'l-Mübîn Bi-Şerhi'l-Erba'in” adlı eserinde (s. 192) şöyle der:

“Resulüllah'ın (s.a.v.) Vâbisa'ya bu şekilde cevap vermesinde, onun metin anlayışına, kuvvetli zekâsına ve kalbinin nurluğuna işaret vardır. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) onu kalbî idraka havale etmiş ve kendiliğinden onun, bunu anlayacağını bilmiştir. Çünkü bunu ancak onun gibi olanlar anlayabilir. Ama kaba tabiatlılara, zayıf idraklılara ise böyle cevap verile-

mez. Çünkü onlar bundan hiç bir şey çıkaramazlar. Muhtaç oldukları şer'i emirler ve nehiyeler kendilerine tafsilatıyla anlatılır. İşte bu üslup, Efendimizin (s.a.v.) ashabına karşı kullandığı güzel adetlerindedir. Çünkü O, (s.a.v.) onlara akılları ölçüsünde hitap ederdi. Yine bu yüzdendir ki, Hz. Aişe (r.a) validemiz: "Rasulullah (s.a.v.) bize, insanları derecelerine göre değerlendirmemizi emretti." demiştir."

(30) Bu, zikrullahın fazileti hakkında benzeri sözlerle varid olan bir hadisin bir bölümüdür. Baş tarafı, Cabir'den merfuan rivayetle şöyledir: "Ey insanlar! Allah'ın meleklerden oluşan şeriyeleri (Müfreze birlikleri) vardır. Yeryüzündeki zikir meclislerine sızar ve dururlar... Kulu, Allah'ı kendisine ne derece yakın bilirse O da kulunu kendisine o derece yaklaştırır."

Hafız el-Münzirî, "et-Tergîb ve't-Terhib" adlı eserinde (3/65; 5/534) şu malumatı verir:

"Bu hadisi İbnü Ebi'd-Dünya, Ebu Ya'lâ, Bezzâr, Teberânî, Beyhâkî ve Hâkim rivayet etmişler ve sonuncusu isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Her birinin rivayet senedinde Gufran'ın azatlısı Ömer vardır ki, Ebnü Ma'in ve Nesaf zayıf olduğunu söylerler. Ahmed ise, zararsızdır, der. Fakat hadislerin çoğu mürseldir. İbnu Sa'd, güvenilirdir (sika), çok hadis bilir, demiştir. İsnadda geri kalanlar ise sikadılar, meşhurdurlar, rivayetleri delil gösterilebilir kimselerdirler. Bu hadis ise, Allah'ı a'lem, hasendir."

Kendi görüşüm:

Hafız Zehebî, "Telhîsu'l-Müstedrek" te (1/495), bunu Hâkim'in rivayetiyle verdikten ve onun "...isnadı sahihtir." sözünü kaydettikten sonra, "Bana göre Ömer zayıftır," der.

Yine Zehebî, "el-Mîzan"da, Ömer'in hal tercemesinde (2/264) el-Münzirî'nin onun hakkında söylediklerini naklettikten sonra der ki:

"İbnu Hibbân söyledi: O, haberleri ters çevirenlerdendir. Sikalardan, esbatın sözlerine benzemeyen şeyler rivayet eder. Rivayetleri delil olamaz. İtibar gayesi haricinde adının kitaplara geçmesi de caiz değildir." Sonra da İbnu Hibbân'ın onun hakkında söylediklerine şahid olmak üzere mezkûr hadisi verir.

Hafız İbnu Hacer de "et-Takrîb"de şöyle der: "Gufran'ın azatlısı Ömer b. Abdullah el-Medenî zayıftır, çok irsal yapar."

Bunlara göre hadisin zayıf olduğu ortaya çıkıyor. İmam Münzirî'nin buna, hasendir, demesi de Allah'ı alem güzel olmasa gerek.

(31) Yani, kim Allah'a taati, nefsinin hazzına tercih ederse Allah da onu has kullarından yaparak kendine yaklaştırır ve ondan razı olur.

(32) Bu cümle İmam Ahmed'in Müsned''inde Enes'ten rivayet ettiği

bir hadis-i şeriftir. Nesef de "Sünen"inde Hasen b. Ali'den, Hatip Bağdadî, Ömer' "Tarih'u-Bağdat"ından hasen bir isnatla İbnu Ömer'den rivayet etmişlerdir. Hadisi, sıhhat derecesine çıkartan şahidleri mevcuttur. Bunu el-Münavî, "et-Teysir bi-şerh'l-Câmil's-Sağîr" adlı eserinde (2/7) söyler.

(33) Yani tenhalarda tek başına Allah'ı zikret. Çünkü bu, riyaadan uzaktır. Allah'ın kabul buyurması da memüldür. (Yedi sınıf insan vardır ki, Allah'ın gölgesinden başka gölge bulunmadığı günde Allah onları kendi gölgesiyle gölgelendirecektir..." Hadisinde sayılanların birisi de "halvetlerde Allah'ı zikredenler"dir.

(34) Kur'an-ı Kerim el-Enâm, 75

(35) Bu hadisi Ebu Ne'im, "el-Hilye"de Sevr b. Yezid'den mürsel olarak şu sözlerle zikreder:

"Tıpkı Kur'an'ı öğrenmeye çalışıp ta öğrendiğiniz gibi, yakîni de öğrenmeye çalışın. Çünkü onu ben de öğreniyorum."

Bunun senedinde Bakıyye b. Velid el-Hımsî vardır ki, tedlisle meşhurdur. "an-an" da yapmıştır. Hocası Abbas b. Mahnes es-Seksekî için ise Zehebi, "el-Mizân"da, mechuldür, der. Buna göre hadis zayıf ve metruk olmuş oluyor. Manası da gariptir. Bunda bir de nahiv yönünden bir düşüklük vardır: "Kemâ-Ta'lemû" kelimesinden raf' halinde olmakla beraber "Nun" düşmüştür.

Sonra Hafız İrâkî'nin de bunu "Tahrîc'ü-Ehanîs'ı İhyâ"da (1/122) kaydettiğini gördüm. Diyor ki: "Ebu Nâim bunu Sevr b. Yezid riveyatinden mürsel olarak almıştır. Hadis mu'daldir. İbnu Ebi'd-Dünya, "el-Yakîn" de bunu Halit b. Ma'dan'ın sözü olarak zikreder." Bu görüş doğruya daha yakındır.

İmam Gazallı der ki:

"Yakîn'i öğrenin demek, yakîn ilmine sahip olanlarla hemhal olun, onlardan ilm-i yakîn dinleyin, onlara uymakta devamlı olun ki, onların yakînlerinin kuvvetlendiği gibi sizin yakînlerinizin de kuvvetlensin demektir."

(36) Yani sahibini yanıltır, şerri süsleyerek sahibine hayır diye gösterir.

(37) Bu yüzdendir ki, değerli tabii Urve b. Zübeyr (r.a.):

"Kullara dünyada verilenlerin en üstünü akıl, ahirette verilenlerin en üstünü ise Allah'ın rızasıdır." der Aynı şey İbnu Ebi'd-Dünya'nın "el-Aklü ve Fadlühü" adlı eserinde de (s. 13) vardır.

(38) Hasan Basri der ki:

“Eğer ilmin bir sureti olsaydı, mutlaka bu suret, güneşin de ayın da yıldızların da, göğün de suretlerinden daha güzel olurdu. Muaz b. Cebel (r.a.) şöyle der: “İlim, cehalete karşı kalbin hayatı, zulmete karşı gözlerin misbahıdır. Bedenleri zayıflıktan kuvvete çıkarır. Kulu, diriler ve iyiler (Ebrâr) makamına ulaştırır, dünya ve ahirette en yüksek derecelere çıkarır. İlimde tefekkür oruca denktir, müzakeresi namaza muadildir, sıla-ı rahim onunla mümkündür, helâl ve haram onunla bilinir. O imamdır, amel ona uyandır. Saidlere (iyilere) nasip olur, şakiler (kötüler) ondan mahrum kalır.” **Hafız İbnu Recep**, “Şerh’u-Hadisi’l-İlm” (s. 33, 35).

(39) Müellifimiz **Muhasibi’nin** bu sözü, aklın ilimden daha üstün olduğuna işaret eder ki, doğrudur. Bazıları da ilmi akıldan üstün tutmuşlar ve aralarında, herbirinin diğerine karşı üstünlüğünü göstermeye çalıştığı güzel bir diyalog kurmuşlar: Alimin ilmi ile akılının akı düştüler ihtilafa, Şeref verilmeliydi acep hangi tarafa?

İlim dedi:

- Zirvesinde ben varım, bilmiş olun, şerefin! Akıl dedi:

- Rahman benle bilinir, zirve benim hedefim. İlimin çözüldü dili, fasihçe sözler etti.

Dedi:

- Allah Kur’anda hangimizi vafetti:

Böylece anlaşıldı ilmin efendiliği,

Ve öptü akıl alnından ilmin, bırakarak benliği...

Ama bunu söyleyen; ilmin kaynağının ve aslının da akıl olduğunu, ışık güneşe göre ne işe, görme göze göre ne işe ilmin de akla göre o olduğunu unutuyor. (Şüphesiz bunda anlayan bir topluluk için büyük deliller vardır.)

(40) Daha önce dip not olarak **İmam Şa’râni** ve **Hafız İbnu Recep el-Hanbeli’den**; Kitap, Sünnet ve helaller ve haramlar demek olan ilim yönünü itizam etmenin gereğiyle ilgili sözler geçti. Oraya bakıla.

(41) Bu söz hadis değildir. Rivayetlere bakılırsa bu, **Hz. İsa (a.s.)’nin** sözüdür. “el-Hilye”de (10/15) **Hafız Ebu Nu’aym** buna marfu’ bir senedle verdikten sonra der ki: “Bu sözü **Ahmed b. Hanbel**, **Hz. İsa (a.s.)’nin** sözü olarak bir tabii’den zikreder. Ravilerden biri yamılarak bunu Rasulüallah’ın sözü zannetmiş ve üzerine bu isnadı koyuvermiştir.”

Hafız el-İrakî da, “Tahrîc’u-Ehâdisi’l-İhyâ”da (1/122):

“Bunu **Ebu Nu’aym**, “el-Hilye”de Enes hadisinden olarak zikretmiş ve zayıf olduğunu belirtmiştir.” derse de bunda hata vardır. Zira Ebu Nu’aym bunun zayıf olduğunu söylememiş, bilâkis az önce ifade edildiği gibi- sene-

dinin uydurma olduğunu söylemiştir.

(İSTİRCA' (İnnâ Lillâhi ve İnnâ İleyhi Râci'ün) cümlesini ifade eden kısaltmadır ki, manası: "Şüphesiz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz." demektir. Bakara Suresi 156. ayetinin bir bölümüdür. Orada korku, açlık, mala ve cana gelen zarar vs. anında bu cümleyi -Manasını düşünerek- söyleyenleri Mevlâ'mız medhü sena ediyor... (Mütercim)

Bu sözde "Mü'minin niyeti amelinden, kâfirin ise ameli niyetinden daha hayırlıdır." mealindeki bir hadis-i şerife telmih vardır. (Mütercim).

(42) Bunun manası: "Beş şeyden önce beş şeyi ganimet bil. Ölümünden önce hayatını,... "Hadis-i Şerifince amel etmek üzere, ölümünden önce hayatının kadrini bilsin, demek olsa gerek.

(43) Kur'an-ı Kerim, et-Tevbe, 111

(44) Bu Hadis-i Şerif'i bu sözlerle Ebu Nu'aym, "el-Hilye"de Zehd b. Erkam'dan merfuan zikreder. Süyütfi de "el-Câmi'us-Sağır"de bunu Ebu Nü'aym'a istinaden verir. Şerhini yapan el-Münâvî ise küçür şerhi "et-Teysir Bi-Şerhi'l-Camüs-Sağır" adlı eserinde (1/167) der ki: "Başka bir hadisle de desteklendiği için bu lafızla bu hadis hasen bir hadis olmuş olur." Hadisin burada kadedilen kısmı benzer bir lafızla Sahih-i Müslim'de yer alan ve Cebrâil'in İhsan nedir?" diye sorduğu hadiste de mevcuttur.

(45) Bunu yaparsan onlardan sayılırsın. Müslim'in "sahih"inde (17/14) rivayet ettiği bir hadis-i şerifin meali şöyledir:

"Allah'ın, yürüyüşünde dolaşan birtakım melekleri vardır. Göğe yükseldiklerinde Allah onlara gerçi O onları daha iyi bilir ama - sorar:

"Nereden geldiniz." Cevap verirler:

"Yeryüzündeki kullarının yanından geldik. Seni tesbih ediyorlar, tekbir ediyorlar. Sana hamdediyorlar. Senden istiyorlar, mağfiretini istiyorlar." Allah da onlara,

"Onları bağışladım. İstediklerini verdim. Korunmak istediklerinden korudum." karşılığını verir: Onlar da der ki:

"Ya Rabbi, içlerinde filanca da vardı. Çok hatalı bir kuldür o. Geçiyordu da oturdu onlarla." Bunun üzerine Allah da şöyle buyurur:

"Onu da bağışladım. Onlar öyle bir gruptur ki, onlarla olan da onların hürmetiyle asi sayılmaz."

Onun içindir ki hikmet - feşân şair şöyle söylemiş:

"Kerimlerle düşüp - kalkman kılar onlardan seni;

Görünmezsin daha artık gayriye dostu elif."

Üstadlarımızın Üstadı Allâme Şeyh Beşir el-Gazzi el-Halebi'nin aslı Farsça olan, Arapçaya Farsçadan alıp nazmettiği, bunu yaparken de daha çok incelik ve zevk kattığı birkaç beyti vardır. Halk arasında "Bilûn - Biverd" tanınan "Halep Toprağı" diliyle o şöyle der:

"Kili birgün hamamda sevgilinin elinde gördüm, tesir ediyor, koku saçıyordu. Sen misk misin, yoksa amber misin? Sevgilinin aşkıyla beni tuşturdun" Dedim.

"Ben sıradan bir toprakım, gülle arkadaş oldum da o beni değerli yaptı." Diye cevap verdi.

Büyüklerle dost oldum da ilmim arttı. Keza kim ulema ile teşrik-i mesai ederse değer kazanır."

(Bu beytlerin Farsça aslı ve şerhi için bak, Dr. Hâil Hatip Rehber'in hazırladığı *Gülistan Şerhi*, s. 16) (Mütercim).

(46) Yani insan bütün dünyayı elde etse, fakat bunların beraberliğini yitirse onların yerine dünyayı kabullendiği için aldanmıştır, zarardadır.

(47) Kur'an-ı Kerim el-Mücâdile, 22.

(48) Buhari ve Müslim'in sahihlerinde Nu'aym b. Beşir'den rivayet ettikleri hadisin bir bölümüdür.

(49) Bu Hadis-i Şerif'teki "Ceset" kelimesini "Din" diye manalandırmakta garabet vardır ve bu, gerçek manasından çok uzaktır. Çünkü Hadis'teki cesedden hakiki cesed kastedildiği açıktır.

"Üstadın mülâhazası yerindedir. Ancak "Buradaki "Cesed"ten maksat "Din"dir." cümlesini, "Din de aynen ceset gibidir." şeklinde düşünmek de mümkündür. O takdirde İmam Muhasibi'nin yaptığı, bir benzetmeden ibaret olmuş olur ki, tenkit edilemez. (Mütercim)

(50) Fakih ve Salih İmam Ahmet b. Rasian, "Metnü'z-Zübed'in sonunda şöyle der:

"Kalbe doğan her fikri vur Şer'in ölçüsüne,

Emrettiği bir şeyse derhal bak gereğine.

Sana yasak edilen şeyler cümlesindense,

Şeytandandır, sakın ha, taş katma emeğine."

Bu yolun efendisi İmam Cüneyd (r.a.) de der ki:

"Bazan kalbime "Nükte" (yani hâtır, ilham) doğar da Kitap ve Sünnet'ten iki adil şahidini bulmadan onu kabul etmem."

(Hâtır) hakkında daha önce güzelce bir izah geçti. Oraya bak.

(51) Kur'an-ı Kerim et - Tahrîm, ayet, 8.

(52) Bu; uzunca bir hadisin bir parçasıdır hadisin mevzu olduğu söylenmiştir.

(53) Müracaat ettiğim hadis kaynaklarında böyle bir hadis bulamadım. Olup olmadığını Allah bilir.

(54) Ebu Nuam, el-Hilye, (1/13)

(55) Bu hadisi Buhari, "Sahih"inde Sehl b. Sa'd es-Sa'î'den (r.a.) şu sözlerle rivayet etmiştir: "Kim bana iki çene kemiğiyle iki ayağı arasında olanı garanti ederse, ben de Cennet'i ona garantilerim." Hafız İbnü Hacer, "Fethü'l-Bari" de (11/265) hadiste geçen "el-Lahyatân"nın, ağzın iki yanındaki iki kemik olduğunu, bunların arasındakile dilin ve konuşmayı temin eden şeyin kastedildiğini, iki ayak arasındakinini ise "Ferc" (Üreme uzvu) olduğunu söyler. İbnü Battal da der ki: "Hadis, kişiye dünyada en çok bela getirenin dili ve ferci olduğuna, bunların şerlerinden korunmanın şerlerinin en büyüğünden korunmuş olacağına işaret etmektedir."

(56) Bu Hadis'i Mu'az b. Cebel (r.a.)'den İmam Ahmed, Nesaî, İbnü Mâce ve Tirmizî rivayet etmişlerdir. Tirmizî: "Sahih, hasen bir hadistir." demiştir.

Hafız İbnü Recep, "Câmi'ul-Ulûmi ve'l-Hikem"de (s: 241) şunları söyler: "Dillerinin mahsulünden maksat, haram sözün karşılığı ve cezalarıdır. Çünkü insan iyilikleri de kötülükleri de sözüyle ve amelikle eker, sonra Kıyamet Günü, ektiğinin hasadını alır. Yani hayır söz ve amel eken, mahsul olarak ikram görmeyi bulur. Şer söz ve amel eken de nedameti hasat eder."

(57) Bu söz hadis değil, Gazalî'nin de "el-İhyâ" da belirttiği gibi, Sahabî Abdullah b. Mes'ud'un (r.a.) sözüdür. "el-İhyâ" (8/212) de şöyle denir: "İbnü Abbas: Fuzuli sözlerinizden kötü akibetine dikkatinizi çekerim. Söz olarak kişiye, ihtiyacı kadarı yeter, dedi." "el-İhyâ"yı şerheden Allame Zebidî ise der ki (7/466): "Bu sözü İbnü Ebi'd-Dünya tahric etmiş ve şöyle demiştir: Bize Leys'ten İbnü 'Uleyye, ondan da babam haber verdi ki, İbnü Mes'ud şöyle demiştir: "Fuzuli sözün kötü akibetine dikkatlerinizi çekerim. Kişiye, ihtiyacına yeten kadarı kâfidir.."

(58) Bunu Ebu Nu'aym, "el-Hilye"de (8/160) İbn Ömer'den Hakîm Tirmizî de "Nevadiru'l-usûl" de İbnü Abbas'tan rivayet etmişlerdir. Nitekim Süyûtî'nin "el-Câmiu's-sağîr"inde de vardır. el-Münavi, "Feyzu'l-Kadîr"de (2/240); senesinde itibarını yitiren bir ravinin bulunması hasebiyle bu hadisin zayıf olduğuna işaret etmiştir. "Allah'tan korkmuş sayılır." demek, "Koksun, ittika etsin" demektir.

(59) Bunu Hâkim, "El-Müstedrek"te (4/314) Huzeyfe'den rivayet

etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. Zehebî ise; ravilerinden birinin metrük, bir değirinin de zayıf olması hasebiyle bunu kabul etmemiştir. Aynı hadisi Taberani, İbnü Mes'ud'dan rivayet etmiş, Hafız el-Münzirî, "et-Terğîb ve't-Terhib" de (3/317). "Senedinde metrük birisi vardır." demiştir. Bu iki rivayettir ki, şöyledir: "Bakmak, İblis'in oklarından zehirli bir oktur. Her kim onu Allah korkusundan terkederse karşılığında Allah ona öyle bir iman verir ki, tadını kalbinde duyar."

(60) Rasulüllah şöyle buyurdu: **Ya Ali! Bakışı bakışa ekleme.** Çünkü senin olan birincisidir. Sonuncusu senin değildir."

(63) Anlaşılan misk, Beytü'l-Mal'dan idi. Halife Ömer b. Abdülaziz ileri tekvasından (verasından) ötürü onu koklamaktan çekindi.

(64) Bunu ancak ilahi yardıma mazhar olanlar; neşede, kederde, bollukta ve darlıkta Allah'ın Şeriat'ını nefislerinde gözetenerler başarabilirler. Bu tevfiğe mazhar olanların hayatından üç tane misal arz ediyorum. "Muhasebe ile müteyakkız olmak" ne demektir, bunlardan anlayabilirsin:

1- Hafız Ebu Nu'aym, "el-Hilye" de (5/326) Raşid halife Ömer b. Abdülaziz'in hal tercemesinde şu rivayeti verir:

"Ömer b. Abdülaziz sol eliyle işaret eden bir adam gördü de ona:

"Hey! Sen! Konuştuğun zaman sol elinle işaret etme, sağ elinle işaret et." İkazında bulundu. Adam da:

"Böyle bir gün görmedim. Bir adam kendisine göre insanların en değerli olanını defnetsin, sonra da benim, solumla değil de sağımla yapmam onun için mühim olsun, (hayret)." karşılığını verdi. Bunun üzerine Ömer de ona şunu söyledi:

"Allah bir şeyi diğerine tercih etti mi, sen de artık kendisine tercih olunanı unut."

2- Tacüddin es-Sübki, "Tabakat"ta (5 / 109). "et-Terğîb ve't-terhib" sahibi, Mütteki, zahid ve salih İmam Hafız Zekiyyuddîn 'Abdül'azim el Münzirî'nin hal tercemesinde şunları söyler:

"Babamdan duydum, Hafız ed-Dımyâti'den naklen dedi ki: Bir defasında el-Münzirî hamamdan çıktı. Sıcak dokunmuştu. Yürüyemedi. Yol üzerinde bir dükkânın kânarına sırt üstü uzanıverdi. Hafız Dımyâlî ona:

"Sahibinin izni olmadan nasıl olur?" karşılığını verdi ve kabul etmedi.

3- Şeyh Mürteza ez-Zebidî, "İhya" şerhinde (7/566), fâsıkın giybetinin caiz olduğu bahsinde şöyle der:

"İnsanların sakinması için fâsıkın yaptıklarını söylemek: Bununla

HAKK'a hizmete niyyet etmek ve onunla aldanılmasını önlemek için nasi-hatı murad etmek şartlarına bağlıdır. Binaenaleyh, böyle olan birisinden, öfkesini tatmin etmek ve kendi adına intikam almak için, ya da benzeri nef-sani hazlardan dolayı bahseden kimse günahkârdır. Bunu Tacüddin İbnü's Sübkî, babası Takıyyüddin es-Sübkî'den naklen tasrih etmiştir. Tacüddin der ki:

"Evimizin dehlizinde oturuyordum, bir köpek çıkageldi. Ben: "Hadi oradan, köpek oğlu köpek!" diyerek onu kovdum. Bunun üzerine evin içinden babam beni azarladı. Ben de: "Ne yani, köpek oğlu köpek değil mi?" karşılığını verince babam:

"Doğru da olsa söyleyebilmenin şartı, tahkir (küçümseme) kastetme-mektir." dedi. İşte bu önemli bir tespittir, diyorum."

Evet -Allah seni gözet-sin- bu imamların nefislerini muhasebedeki te-yakkuzun (uyanıklığın) derecesine bakın!

Görüyorsun Halife Ömer b. Abdülaziz'i, O günü kendisine zindan eden üzüntüsü -çünkü o gün insanların kendisine en değerli olanını, bir çocuğunu ya da bir yakını defnetmişti- evet bunun üzüntüsü, hatalı olduğu hususu adama öğretmekten onu alıkoymadı. Raiyyesinin bir ferdinden sadır olan bir muhalif harekete susmayı nefisine müsaade etmedi. Sol elle işaret etmekte bu... Böyle derin bir üzüntü ile kaplı olduğu halde adama, İslâm adabında doğru olanın sağ elle işaret etmek olduğunu bildirdi.

Ve Hafız el-Münzirî... Hamamın sıcağı onu mecalsız bırakmıştır. Öyle ki, yürümeye güç yetiremiyor, son derece takatsızlıktan ve kuvveti kılıp gittiğinden yola uzanıyor da arkadaşı ona: "Ben seni dükkânın gölge-sinde oturtayım." demesiyle Şeyh, yorgunluk ve bitkinliğinin bu en kötü anında, "Sahibinin izni olmadan nasıl olur?" karşılığını veriyor. Orada oturmaya razı olmuyor, aksine yolda boylu boyuna uzanmak ona, dükkânın gölgeğinde oturmaktan sevimli geliyor.

Takıyyüddin es-Sübkî ise, oğlunun, köpeği horlayıcı ve hakirleyici bir eda ile kovduğunu gördüğünde, bir hayvana, bir köpeğe karşı bile olsa bunun caiz olmayacağını ona bildiriyor.

Söyleyen ne güzel söylemiş:

"Adam onlardır ve ayıptır demek adam birine,

Ki, vasflanmamış onların vasfı manâsınca..."

(65) Kur'an-ı Kerim, el-Ahkâf, ayet: 13.

(66) Bu hadisi Müslim, "Sahih"inde tahriç etmiştir ki, oradaki sözleri şöyle dir: "İslâm'da bana öyle bir söz söyle ki, artık ondan, senden başkasına sormayayım, dedi. O da, ... de, buyurdu." Başka bir rivayette ise: "...senden

sonra artık onu kimseye sormayım” şeklindedir. İmam Nevevi, “Sahih-i Müslim Şerhi”nde (2/9) şunları söyler:

“Kadı ‘İyaz -Rahimehullah- bu hadisin “Cevami’ul-Kelim” (x9) cümlesinden olduğunu ve “Onlar ki Rabbimiz Allah’tır der, sonra da dosdoğru olurlar.” Ayet-i Kerime’sine mutabık bulunduğunu söylemiştir. Ayet-i Kerime’nin manası şöyledir: “Yani Allah’ı tevhid edenler (bir bilimler) ve O’na inananlar, sonra da dosdoğru olanlar ve tevhitlen sapmayanlar ve bu hal üzere ölüncüye dek Allah’ın, -Sübhanehü ve Taalâ- taatına sarılanlar...”

(x9) “Cevami’l-Kelim: Rasulüllah Efendimize ihsan buyurulan, az kelimeyle birçok manalar ifade edebilme özelliğidir. Aliyyü’l-Kari, bu kabilede olup sadece iki kelimedden meydana gelen kırk kadar hadis topladığını ve bunları Tirmizi’nin “eş-Şemali” adlı kitabını şerhte kaydettiğini zikreder. (Bak. Aliyyü’l-Kari; Şerhüs-Şifa İst. Matbaa-ı Amira 1308. C.I s. 176).

Rasulüllah’ın bizzat kendisi de: “Bana “Cevami’ül-Kelim” verildi. Hikmet benim için son derece özetlendi.” buyurmuşlardır. (Bak, Yusuf en-Nebhani: Hüccetu’llahı Alel-‘Alemin Fi Mu’cizâti-Seyyidil-Mürselin. s. 669) (Mütercim).

(67) Yani düşündüğün şeyi iyi seç, faydasız şeyleri tefekkür sahası yapma.

(68) Hafız İbnü Hacer, “Fethü’l-Bârî” de (10/438) özet olarak şunları söyler:

“(Müdârâ) ile (Müdahene) arasındaki fark şudur! Müdara, halka kanat vermek, cahile öğretmekte, cahili yaptığından men etmekte rıfk ile davranmak, yaptığının kötülüğünü anlatırken sözünde ve fiilinde yumuşak ve nezaketli olmak, bilhassa onunla ülfete muhtaç olduğu zaman böyle davranmak demektir. Bu manada “Müdara” mü’minlerin ahlâkıındandır ve övülen, istenilen bir şeydir. “Müdâhene” ise, “Dehhan = Yağcı” kelimesindedir ki, bir şeyin üzerine çıkan, içini örten demektir. Fasıkla olan münasebetinde bulunduğu hale rıza göstermek, yanlışlarını bildirmemektir ki, haram ve yasak edilen bir şeydir.” (Muhakkik)

“Fukara-i Sabirîn” sabreden, dilenmeyen fakirler demektir ki, el-Bakara Suresi’nin şu mealdeki 273. ayeti bunlara da işaret eder:

“(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. (Hallerini) bilmeyen, iffet ve istigñalarından dolayı onları zengin sanır, Sen o gibileri simalarından tanırsın. Onlar yüzüzlük edip de insanlardan istemezler. Siz (Hak yolda) ne harcarsanız şüphesiz Allah onu hakkıyla bilicidir.” (Mütercim)

(70) Müellifimiz burada günahların bazı tesirlerine işaret etmektedir. İbnü Kayyim de "el-Fevâid" adlı kitabından günahların ve ma'siyetlerin zararlarını son derece etraflı bir şekilde izah etmiş ve günahları yapmanın tesirleriyle onları terketmenin tesirlerini doğru ve dakik bir biçimde karşılaştırmıştır. Öyle ki bu izah, aklı fikri olan herkesi günahları terke, onlara götüren yollardan uzaklaşmaya, taatlarla ve taatlara götürecektir sebeplerle bezenmeye iter. İşte ben de onun söylediklerini, -hoş, etraflı ve gerçeklere uygun oldukları için- bütün uzunluğuyla naklediyorum. Artık kulağını ona ver, kalbinle ona dön, aklını onun için çalıştır... Allah salihlerin velisidir...

Merhum, (s. 41, 97, 249, 150 ve 151'de) şunları söyler:

"Günahlar birtakım yaralardan ibarettirler. Öyle yaralar vardır ki, öldürücü yerde bulunurlar. Hiçbir kul kalp kasveti (kalp katılığı, donukluğu, kalpsizlik) ve Allah'tan uzak olmaktan daha müthiş bir cezaya çarptırılmaz. Ve kalplerin Allah'tan en uzak olan kâsi (katı) kalptir. Kalp katı olunca gözün damarları kurur..."

Kalp kasveti dört şeyin ihtiyaç sınırını aşması sebebiyledir: Yemek, uyku, konuşma ve muhalata (nasla düşüp kalkma, beraber olma)...

Bilmelisin ki, şehvete uymanın neticelerine sabretmekten çok daha kolaydır. Zira şehvet:

Ya bir elem ve cezayı mucip olur, ya kendinden daha mükemmel bir lezzete mani olur, ya ziyarı hasret ve pişmanlık olan bir vakti zayi eder, ya hiç yara almamış şekliyle tamtamamına bulunması kul için daha faydalı olan bir haysiyeti yaralar, ya kalması gitmesinden daha hayırlı olan bir malı götürür, ya durması düşmesinden hayırlı olan bir makam ve saygınlığı düşürür, ya kalması şehveti tatminden çok daha hoş ve lezzetli olan bir nimeti çalar, ya bir alçağa daha önce sana bulamadığı bir yolu açar, ya şehvetin lezzetiyle kıyas edilemeyecek bir keder, bir üzüntü, bir hüznün ve bir korku getirir, ya hatırlaması bile şehvete kavuşmaktan daha lezzetli olan bir ilmi unutturur, ya bir düşmanı sevindirir bir dostu üzer, ya gelmekte olan bir nimetin yolunu keser ya da ebedi bir sıfat olarak kalan bir ayıp bırakır. Çünkü ameller, sıfatları ve huyu iras ederler...

Fe-sübhanellâh ki O, alemlerin Rabbi'dir.

Şayet günahları ve ma'siyetleri terketmede sadece:

Şahsiyeti ayakta tutma, haysiyeti koruma, mevkiyi muhafaza etme, Allah'ın, dünya ve ahiret maslahatlarına yarayacak bir kıvamda yarattığı malı koruma, halkın muhabbeti, insanlar arasında sözünün geçmesi, maiyet elverişliliği, beden rahatı, kalp kuvveti, gönül hoşluğu, kalp nimeti, göğsün genişlemesi (inşirah-ı sadr), fasıklar ve facirlerin korkutmalarından emin olma, üzüntü, keder ve endişe azlığı, zillet ihtimali yerine izzet-i nefis, kalp

nurunun masiyetin zulmetiyle boğmasından koruma, fasıklar ve facirlere zor gelen şeylerde günahlardan korunma için, çıkış yolunun bulunması, rızkının ummadığı yerden kolaylıkla gelmesi, ma'siyet ve fisk ehli kimselere zor gelen şeylerin kolaylaşması, taatların basitleşmesi, ilmin kolaylaşması, insanlar arasında güzellikle sevilme, çok dua alması, yüzünün kazandığı tatlılık (halavet), halkın kalbinde heybetli görünmesi, eziyet ve zulme uğradığında onu savunmaları ve yardımına koşmaları, davetine derhal icabet edilmesi, Allah'la kendisi arasındaki vahşetin (uzaklık ve yabaniğin) yok olması, meleklerin ona yakın olmaları, insanlardan ve cinlerden olan şeytanların uzak olması, hizmetini görmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için halkın yarıç etmeleri, sevgi ve sohbetini kazanmak için dünürü olmaları, ölümden korkmaması, bilakis Rabbine gideceği, O'nunla karşılaşacağı ve O'na varacağı için ölüme sevinmesi, gözünde dünyanın küçülmesi, Ahiret'in büyümesi, oradaki büyük mülkü ve muazzam kurtuluşu elde etmeye istekli olması, taatın tadını tatması, iman lezzetini duyması, Hamele-i arşın (arşı taşıyan meleklerin) ve arşın etrafındaki meleklerin ona dua etmeleri, yazıcı meleklerin onunla sevinmeleri, her an ona dua etmeleri, aklının, idrakinin, imanının ve narifetinin artması, Allah'ın muhabbetini kazanması, O'na yönelmesi ve nihayet O'na tevbe etmekten sevinç duyması... Evet, günahları ve masiyetleri terketmede sadece bunlar bulunsa bile yine de kulun günahları ve masiyetleri terketmesine sebep olarak yeterler...

İşte böylece Allah onu öyle bir sevinçle ve neşeyle mükâfatlandırır ki bu, masiyetten alacağı neşe ve sevinçle hiçbir surette kıyas bile edilemez.

İşte bunlar masiyetleri terketmenin dünyadaki bazı eserleridir. Ölünce ise melekler onu Rabbinden Cennet müjdesiyle karşılarlar. Artık ona bir korkunun bir kederin olmayacağını müjdelerler. Dünya zindanından ve darlığından Cennet bahçelerinden bir bahçeye geçer. Kıyamete kadar orada nimetlenir. Kıyamet Günü olduğunda insanlar sıcakta ve ter içerisinde iken o, arşın gölgesinde bulunur. Allah'ın huzurundan ayrıldıklarında da onu Allah mütteki kullarıyla ve kurtuluşa eren "HIZBI" ile beraber yanına alır. İşte bu, Allah'ın dilediğine verdiği fazlıdır. Allah muazzam fazlu kerem sahibidir."

(71) Kur'an-ı Kerim, en-Nisa, ayet, 1

(72) Bu söz, Enes b. Malik'in Rasulullah'tan, onun da Cebrail'den, onun da Allah'tan rivayet ettikleri zayıf bir küdsi hadisin bir bölümüdür. Şöyle başlar: "Kim bir velimi (dostumu) horlarsa bana açık savaş ilan etmiştir." Bunu Ebu Ya'lâ, Bezzâr, Taberânî, "Mecmu'atü-rasâil-i İbni Ebîd-Dünya" adlı kitabından olarak "Kitabul-Evliyâ"ında (s. 100) İbnu Ebîd-Dünya, Hakîm Tirmizi, İbnu Merduyeh, Ebu Nu'aym ve "el-Esmâ ve's-Sifât"ta (s. 121) el-Beyhakî ve İbnu 'Asakir rivayet etmişlerdir. Nitekim İbnu Hacer'in "Fethü'l-Bârî"inde (11 / 293) ve Allame Muhammed el-Medenî'nin

“el-İthafâtü's-Seniyye Fi'l-Ehâdisi'l-Kudsiyye”'sinde (s. 35 - 36) de mevcuttur.

İbnu Hacer, “Senedinde bir zayıflık vardır.” der. İbnu Recep el-Hanbeli “Cami'ul-'Ulüm ve'l-Hikem”de (s. 314): “Senedinde el-Hasen b. Yahya el-Huşenî, Sadaka b. Abdullah ed-Dımişkî'den... halkası vardır. Bu insanların ikisi de zayıftır. Hişam el-Ken'anî, Enes'ten.. halkası vardır. Hişam bilinmeyen birisidir. İbnu'l-Ma'in'e, bu Hişam kimdir? diye sorulmuş, hiç kimse değildir, karşılığını vermiştir. Yani itibara şayan değildir, demektir.” diyor.

(73) Kur'an-ı Kerim, el-Kasas, ayet, 68.

(74) Ömer b. Hattab (r.a.): “Çok çok tevbe edenlerle düşüp kalkın. Zira onlar çok nazik gönüllülerdir.” der. İbn Hibban, “Ravdatü'l-'Ukala” s. 18

(75) Bu manayla ilgili olarak daha önce de bir izah geçti. Oraya bak.

(76) İşte sana gerçek ihlâsın ne olduğunu gösterecek, hayrını hususundaki anlayışını artıracak iki hadîşe:

1- İmam İbnü Cerir et-Taberî, “Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük” adlı tarih kitabının “hicret'in 16. Yılı Hadiseleri.” bölümünde (4/176) şunları anlatır:

“Müslümanlar Medâin'e inip de ganimetleri toplayınca, mücevherler ve antika eşyalarla dolu bir kapla beraber bir adam çıkageldi ve kâbi ganimet sahibine teslim etti. Onlar da hep birden: “Böylesini asla görmedik. Bizim yanımızdakiler buna ne denk olabilir, ne de yaklaşabilir!” dedikten sonra: “Bundan herhangi bir şey aldın mı?” diye sordular. O da: “Hayır, ama eğer Allah olmasaydı onu size getmezdim.” dedi. Adamın önemli bir yeri olduğunu anladılar ve: “Sen kimsin?” diye sordular. O da şöyle dedi: “Hayır, bunu size bildiremem. Çünkü beni översiniz. Başkasına da söyleyemem. Çünkü hep iyi taraflarımı anar. Ben sadece Allah'a hamdeder, O'nun sevabıyla yetinirim.”

Durum böyle olunca arkasına bir adam taktılar. O da arkadaşlarının yanına varıncaya dek onu takip etti. Orada kim olduğunu sordu. Bir de ne görsün, Âmir b. 'Abdi Kays imiş...”

2- İbnü Kuteybe de “Uyûnu'l-Ahbâr” adlı kitabında (1 / 172) şunu anlatır:

“Mesleme b. Abdü'l-Melik bir kale kuşatmıştı. Kalenin duvarında bir delik vardı. Halkı, o delikten girmeleri için çağırırsa da kimse giremedi. Derken askerin ortasından alalâde birisi çıkageldi. Delikten içeri girdi. Böylece Allah da onlara kalenin fethini müyesser kıldı. Neticede Mesleme: “O delikten giren kimdi?” diye soruşturduysa da kimse çıkmadı. Bunun üzerine: “İzinle görevli memura, gelir gelmez o adamı içeri göndermeni

emrediyorum!” diye ilan etti. Der demez birisi gelip izinciye: “Emirle görüşmem için izin aliver!” dedi. İzinci: “Yoksa delikten giren sen misini?” diye sorunca o: “Onun kim olduğunu size bildireceğim.” karşılığını verdi. İzinci, Mesleme’ye gidip durumu anlattı, izin aldı. Adam da gelip Mesleme’ye şunları söyledi: “Delikten giren adam size üç şart koşuyor: İsmi bir kâğıda yazıp Halife’ye vermeyeceksiniz. Ona hiç bir şey (in verilmesini) emretmeyeceksiniz. Kimlerden olduğunu sormayacaksınız.” Mesleme: “Tamam!” deyince adam: “O, benim!” karşılığını verdi.

Bu hadiseden sonra Mesleme bir namaz kılıp da arkasından: “Allah’ım, beni o delikten giren adamla beraber eyle!” diye dua etmediği olmazdı...